

Happy New Year to you all

Jyoti Bhatt (Vadodara)
Photo

કોઈ ગામને પાદર

જ્ય આલગિયા
Watercolor

નેસળી સૌદર્ય બહાર
બારીએ થીજેલા ઉષ્ણવાસ

દર્શના મહેતા
Photograph

California Poppies
Alf Fengler (San Mateo CA)

શબરીનાં બોર

કોકિલા રાત્રન

આદમ ટંકારવી

નક્કા ને ખોટનો ખ્યાલ
ન કર
ફડીર સાથે ભાવતાલ
ન કર

'કલાપી'

જ્યાં જ્યાં નજર મારી ઠરે યાદી ભરી ત્યાં આપની
અંસું મહીં એ આંખથી યાદી જરે છે આપની!

શૂન્ય પાલનપૂરી

આંખો સજાવી બેઠી છે દરબાર દઈનો
દિલમાં કોઈની યાદનો રાજ્યાભિષેક છે.

ઈંડુલાલ ગાંધી

હોઠમાં હજાર વાત,
એથીયે અનેક લાખ વાત નૈનમાં.
કુંક દઈ, રોષ, શોક, હારસ્ય ને ઉમ્ગનાં
પળે પળે ફરે છે ચિત્ર રંગભૂમિ ઢંગનાં.
હોઠને હલાવશો નહીં વધુ હલે
આંખથી જ કહેવું હોય તે કહો ભલે.

તને હું વેચાયો, નથી જ કશું કહેવું વધુ તને
ખરીદી લેવાનું ગજુંય નથી મારું ગરીબનું;
તને વેચાવું એ પણ નથી જ સામાન્ય કથની,
ખરીદી લેવાની રહી જ ક્યાં વાત સજની?

ભાલચન્દ નાણાવટી

મુજ જગરના જખ્મ પર, મલમ-પહી ના મળી
અમીભરી એ આંખો બે, ફરી જોવા ના મળી

બે નજરોથી નેહ વધ્યો,
ત્યાં અંસુ સાર્ધાની ના વાત કરો.

આ ભોળો છે યહેરો, ને કાતિલ નજરો છે,

આ ગોરો છે ગાલ ન કાળો એક તલ છે,
અમને ભૂલ્યાં છે, ને અલ્યા તો ચાલ છે,
આ ખુમારી તમારી જે, અમારી ખુવારી છે.

રેખા શુફ્લ

ઘણતા સૂરજની ઝાંખી લાલીમા
પ્રતિબિંબ તારું જોયું પાણીમાં
મલકાણું મુખારવિદ જૂમતી ચાલમાં
દિલ મારું ખોયું, સૌઅે તે જોયું

કાલ્યનિક દુનિયામાંથી વાસ્તવિકતાની
ધરતી પર રૂમજૂમ ચાલે ચાલતી મારી
કવિતા નવોઢા બની શરમાય છે.

એ જ હાથોમાં છે મારી જિંદગી
સાચવી જે ના શક્યા મેંદીનો રંગ

દિલહર સંધારી

શક્ય નહોતું જેમને એકાંતમાં યે સ્પર્શવું
એમને સ્પર્શી બધા વચ્ચે હવાએ હદ કરી.
સૂર્યની ગંગા વહાવી સાવ સૂના સ્થાનમાં,
દિલરુબાના તાર છેરી, દિલરુબાએ હદ કરી.

આટલું જો થાય તોયે બસ થશે,
છે અમારા એ બીજાના થાય ના.
સાંઘવાની લાખ કોશિશ વર્થું છે
ભજન હૈયાં કોઈ દિ' સંધાય ના

બીજાને જમાડી જે પોતે જમે છે,
ખુદા રાખજે એની ભરપૂર થાળી.
બુઢાપો બધે રાવ કરતો ફરે છે
જુવાની ગઈ છે દર્દી હાથતાળી.

રમેશ પટેલ

મોંઝ બનીને ખડક સાથે હું જહીં અથડાઉં દું,

ચૂર ચૂર બુંદો બનીને ગીત તારા ગાઉ છું.
વાદળ બનીને પહાડ સાથે હું જહી અથડાઉ છું
ચૂર ચૂર વર્ષા બનીને ગીત તારાં ગાઉ છું.

ગંગલ - એ અવસ્થા હતી! રાજેન્દ્ર શુક્રલ

કંઠ રંધાયલા સાદની એ અવસ્થા હતી,
હા હતી, ધોર ઉન્માદની એ અવસ્થા હતી!

સાવ જાંખી સતત યાદની એ અવસ્થા હતી,
શાસના મૌન સંવાદની એ અવસ્થા હતી!

વિજન ઉપવન વિષે ધૂમતો પુરરવા,
વિજનના શૂન્ય પ્રતિસાદની એ અવસ્થા હતી!

વૃદ્ધ પર વેલ ઉત્કૂળ ને કંપતી કુંપળો,
સૂણિના પ્રથમ વરસાદની એ અવસ્થા હતી!

ના પ્રતિક્ષા કરીણી, કે અપેક્ષા પણી કોઈની,
એટલા સહજ આફ્લાદની એ અવસ્થા હતી!

રંગભેદ

અનિલ જોશી

(મારો મમરો: મને સંતરા કરતાં સંતરાની છાલની સુગંધનો મોહ
અને એમાં અનિલ જોશીએ 'સંતરાની છાલ જેવો તડકો' આપ્યો
એટલે વાંચતાં જ કવિતાને છાતી સરસી ચાંપી!
'ઓરાં આવો તો વાત કરીએ' કાવ્ય સંગ્રહમાંથી સાભાર)

કાળો વર્સાઈ મારા દેશમાં નથી ને નથી પીળો વર્સાઈ તારા દેશમાં
આપણો તો નોંધારા ભટકી રહ્યા છીએ ચામડીના ખોટા ગણવેશમાં

ઘટાદાર જંગલમાં દેશવટો ભોગવતો હરિયાળા રંગનો ગુલાબ
રેતના અવાવરુ કુંડામાં સ્હેજ આ તો આંખ્યુંથી ઉગાડ્યું ગુલાબ.

સંતરાની છાલ જેવો તડકો વરસે છે બધે મારા કે તારા પરદેશમાં
કાળો વર્ષાઈ મારા દેશમાં નથી કે નથી પીળો વર્સાઈ તારા દેશમાં

કાળી માટીમાં મ્હેર્યો લીલાછમ બાજરો ને કાળી છાતીમાં ગોરાં
ધાવણા

પાંદડાની જાળીએથી લીલાછમ બાલમુકુંદ નીકલી ગયા ને બેઠો
શ્રાવણ!

ધોબીપછાડથીએ ઊજળા થયા નહીં તો ગોરા થઈ જઈએ હવે
કેશમાં

કાળો વર્સાઈ મારા દેશમાં નથી ને નથી પીળો વર્સાઈ તારા દેશમાં

શબ્દમુદ્રા

પત્ર નાયક

(નવા કાવ્યસંગ્રહ 'રંગજરૂખે' માંથી સાભાર. ઈમેજ પબ્લિકેશન્સ, મુલ્ય રૂ ૭૫)

હું જોયા કરું છું.
મારી નજર
ભેગી કરે છે
શબ્દની
અનેક સુવર્ણમુદ્રાઓ.
આ મુદ્રા પાછળ
ઘબરું છે
નિતનવાં સંવેદનો.
મને
ચહેરાઓ ગમે છે.
હું ચહેરાને સાચવીને
અનેક ચહેરા આંખમાં
એકત્રિત કરું છું -
કોઈની પણ
સેળભેળ થાય નહીં એમ.
દરેક ચહેરાને
પોતાનું સૌદર્ય હોય છે.
ગમી જાય છે
કોઈની આંખ
કોઈના હોઠ
કોઈનું નાક
કોઈના કાન
કોઈની કેશાછટા.
એટલું જ નહીં
ક્યારેક ગમી જાય છે
કોઈની અદા
કોઈની અદબ.
મને સંસાર
હંમેશ અજબ લાગ્યો છે.
મારી આંખ તળે
અચરજના કેટલાય કૂવાઓ છે

આ કૂવાઓમાં
મારું વૈકુંઠ છે
મારું પ્રજ છે.
કોઈક બાંકડા પર બેઠેલો
માણસ મને ગમે છે
કારણ
એ એની સૂચિ લઈને જીવી શકે છે.
એકલતાની દરિદ્રતાથી પીડાતો નથી
પણ એકાંતની સમૃદ્ધિથી
એનો સભર ચહેરો
સહેજે છાનો રહેતો નથી.
કોઈ પાર્ટીમાં
મહેદ્રિલ માણતા માણસો
સાથે રહી હસતા માણસો
બેવડ વળીને તાળી આપતા માણસો
જીવનને ઘૂંટું ઘૂંટે પીતા માણસો
રાતમાં રણજાતા માણસો--
આ બધા
મારા મન પર અવનવી મુદ્રા તિપ્સાવે છે.
કોક રૂણી
નિરાંત જીવે
પથારી પર માત્ર છતને ઓઢીને સૂતી છે.
એની આંખમાં
નથી કોઈ અસહાયતા
કે પ્રતીક્ષાનો ભાવ.

એના જીવનમાં
નથી અભાવ
કે અછતનો ભાવ.
આવી સ્ત્રીને
હું મારામાં કંડારી લઉં છું.
એતું નથી
કે
માત્ર માણસો જ ગમે છે.
આંખ તો
પ્રકૃતિનું પારાયણ કર્યા કરે.
મને સમુદ્ર ગમે છે
અને
ગમે છે ખડક
ગમે છે હોરી
ને હોરીમાં બેઠેલા માણસો.
હોરીને પણ હાથપગ હોય છે
માણસો જેવા જ.
એના પગના તળિયાં દેખાતાં નથી
પણ હલેસાં એના હાથ છે.
મારી પાસે
મુદ્રાઓનું

એક વિરાટ નગર છે.
અમાં ક્યાંય ઘોઘાટ નથી.
હું
આ નગરની
નાગરિક હું
યાનિક હું.

શું છે આ...? હરિકૃષ્ણ વ્યાસ

('શબ્દસૂચિ' માર્ચ ૨૦૦૪ માંથી સાભાર!)

નથી ભળાતું	
નથી કળાતું	તવે-વાવડે
અધવચ્ચેથી	નથી તળાતું
નથી વળાતું	વણછા જેવું
મળવા માગો	નથી વળાતું
નથી મળાતું	લળશો કોને?
કોણે ખાખ્યું?	નથી લળાતું
નથી ખળાતું	છલનાથી યે
ટાલ્યું કોણે?	નથી છળાતું
નથી ટળાતું	મથો બાળવા
ભવનું દયણું	નથી બળાતું
નથી દળાતું	એકે ગયાઝે
લાખ ચાયણે	નથી ગળાતું
નથી ચળાતું	શું છે આ...? અંદર અમળાતું!

એ લોકો અને હું વિપિન પરીખ

('શબ્દસૂચિ' માર્ચ ૨૦૦૪માંથી સાભાર. મૂળ 'મારી, તમારી,
આપણી વાત'

એ લોકોએ ઈસુને ખીલા ઠોકી માર્યો,
એ લોકોએ સોકેટિસને ઐર દઈ માર્યો,
એ લોકોએ ગાંધીને ગોળીથી વીધી નાખ્યો.

પણ
એ લોકો મને નહીં મારી શકે,
કારણ
હું સાચું બોલવાનો આગ્રહ નથી રાખતો

પાછો સાંભરં પંકજ ભહ

('શબ્દસૂચિ' માર્ચ ૨૦૦૪માંથી સાભાર.)

કઈક એવાં ખ્વાબ મારી આંખમાં હું ચીતરં,
આભ આખું આવરી લઉં એટલો હું વિસ્તરં

જો મને લાગી રહ્યું હો મારું દિલ પથર સમું
લાવ છીણી ને હથોડી, નામ તારું કોતરં.

હુંય હું જદી સખત, જો એજ તારી જદ હો!
ભૂલવા જયારે કરે કોશિષ, પાછો સાંભરં!
ખેચવાનું બેઉ બાજુ એક સરખું ચાલશે
એય ક્યાં સહેજે ચે? હું ય શેનો ઊતરં?

તું હવે ઢાળ ઉતરી ગઈ હોઈશ.

પ્રેમની આંધી રેઠે, ને જાપું થઈ ગાટકે!
તું ય લથબથ થાય આખી! હું ય આખો નીતરં.

નદી અને કન્યા
ડૉ. સિલાસ પટેલિયા

(‘શબ્દસૂષિ’ ૨૦૦૨ સાફેભારમાંથી સાભાર)

બેઉ કાંઠે છલકાતી નદી
ધીમે ધીમે
સૂકાઈ ગઈ
એના સુક્કાપટના કાંકરા પરથી
સરતી વાદળીઓનો પડછાયો
જાણો હજ્ય વહી જતો પ્રવાહ...

કિનારે પેલાં પગલાં
ક્યાં ઊરી ગયાં હશે?

લોડીના શઢના લીરેલીરા
રેડે છે રેતીમાં

તૂટેલી હોરી પર બેઠેલા
પંખીની પાંખના અવશેષ
છીપલીઓમાં રજાણે છે.

નદી હવે
એક કન્યાની પાંપણ પર જમતું આંસુ.

દેંદવાસની નદીનું શીતળ જળ પીજે
એના ઠંડા સ્પર્શમાં
તું તારી મા
પાછી પામીશ
પણ કદાચ સ્વપ્રમાં...

એ જળ તારામાં કલકલશે
એને સાંભળતી સાંભળતી
આગળ વધજે -
ચાલ, હવે બોલવાનું બંધ કરું

નજરું નાખી આઘા આભલે

પ્રિયકાન્ત મણિયાર

(‘શબ્દસૂષિ’ સાફેભાર ૨૦૦૨માંથી સાભાર. મૂળ
‘ભજનયોગ’ માંથી)

લીલો તે રંગ્યો જેણો પોપટો, ધોળો કીંધો જેણો હંસ,
સધળો તે રંગે ચીતર્યો મોરલો એનો ઓળખવો છે અંશ.

નજરું નાખી આઘા આભલે જેની ભરી રે ભૂરાશ,
જલને લાગ્યો મીઠો ઘૂંઠો, માણી આંબળાની તૂરાશ,

જનની આંજે કાજલ આંખલડી, છલકે છોરું નયણાનાં નીર,
ઘડી બેઘડીનાં એ ડૂસકાં, પાકાં નજરુનાં હીર.

કાનજીની કાયા ગણ્યું કેટલી, ધર્યુ રાધાનું ય રૂપ,
શબ્દનો સાદ નહીં ખોચતો, મારી રસના અવ તો ચૂપ!

ધ્યાન રાખું છું
અંકિત નિવેદી

(‘શબ્દસૂષિ’ ૨૦૦૩ ફેબ્રુઆરીમાંથી સાભાર)

ચકમકને તું ઠરવા ના દેતો...

સાહિત્યક જન તો ટક્કર જીલે, હોય સૂરજ કે દરિયો,
મોડો મોડો ડેડિયું કરતો, ફુવચિત, પ્રાયશ્ચિત્તનો દઉયો,
ઓસરતા અજવાળે, તો યે
ગુપચુપ હાથતાળી ના લેતો...

ચિંતક જન છે મૃત્યુ સામે
જાંખી નજરન ના આવે બહુ કામે,
પણ, એજ અંધાપે ધૂમકેતુ શરમે
એ જ અંધાપો આનંદથી વિરમે,
ઓસરતા અજવાળે એથી
ચકમકને તું ઠરવા ના દેતો...

દીનદયાળું બેઠો છે ઉપર થઈને સૌનું છતર,
શિક્ષા, બાક્ષિસ જે ઢીક લાગે પે'રાવશે એવું બજાર,
સ્વીકારજે અને તું હસતો હસતો,
પણ
ગુપચુપ તાળી ના લેતો,
અને ઓસરતા અજવાળે, બસ,
ચકમકને તું ઠરવા ના દેતો...

હિસાબોના બધા યે ધોંધિયાનું ધ્યાન રાખું છું
વીતેલી ક્ષણના બીજા ફાડિયાનું ધ્યાન રાખું છું
ઘણા યુગોથી ઊભો છું સમયસર એ જ જગ્યા પર
રદીફ છું તે છતાં પણ કાફિયાનું ધ્યાન રાખું છું

ગમે ત્યાં હું નથી લખતો અદબ જગ્યાની રાખું છું
લખું ત્યારેય પણ હું હાંસિયાનું ધ્યાન રાખું છું

સમયની ધૂળ ચોટી બારસાએ તો ય આજે પણ
તમે દોરી ગયેલા સાથિયાનું ધ્યાન રાખું છું

નવી રીતે હવે સચવાય છે મારા નિસાસામાં
હવે આંસુના ભીના પાળિયાનું ધ્યાન રાખું છું

ઘણા એવા મને પણ ફોસલાવે છે ગજલ લખતાં
ઘણા શબ્દોના એવા માફિયાનું ધ્યાન રાખું છું,

ઓસરતા અજવાળે

ચન્દ્રેશ ઠાકોર

(ગયા અંકમાં ડાઈલાન થોમસની એક અંગ્રેજી કવિતા 'ડૂ નોટ ગો
જેન્ટલી' આપી હતી અને એને ગુજરાતીમાં એ લખવા સૌને
આમંત્રા હતા. ચન્દ્રેશ ઠાકોરે એ સૂચન સ્વીકારી આ કવિતા મોકલી
છે. 'ચકમકને તું ઠરવા ના દેતો' મને ખૂબ જ ગમી ગયું.)

ચકમક ભરપૂર ચકમકિયાની ચકમકને તું ઠરવા ના દેતો,
પડતા પડતા મૂછને છેદ્ધો વળ દેવામાં પાઇદો ના પડતો:
ઓસરતું છે અજવાળું, પણ ખમીર આંખે ભરતો,
ગુપચુપ હાથતાળી ના લેતો
ચકમકને તું ઠરવા ના દેતો...

ડહાપણ જરતું અંગઅંગથી સત્કારે અંતિમ અંધકાર,
ભવે જબાને ઓગળ્યો ઓલો વીજળીનો પડકાર,
ઓસરતા અજવાળે, તો યે
ગુપચુપ હાથતાળી ના લેતો...

સક્ષણની તો આતુર આતુર ભરવા આખરની સલામ,
કાંઈ કર્યું નહીં, કાંઈ કર્યું નહીં, થઈ ગયું આયખાનું લિલામ,
ઓસરતા અજવાળે, તો યે,

મારો મમરો

રામનો રૂમાલ અને બીજી વાતો

કિશોર રાવળ

પર્યાવરણ વિષે ચર્ચાઓ ચાલે છે. એક પક્ષ માને છે કે વૈજ્ઞાનિકોએ અભ્યાસ કર્યો છે કે આપણે પ્રદૂષણ વધારી રહ્યા છીએ અને પૃથ્વી પર એક એવો કેર વર્તાવી રહ્યા છીએ કે જેમાંથી બહાર નીકળવું અધરું પડે -- કદાચ અશક્ય જ થઈ ગયું હશે! બીજો પક્ષ કહે છે કે એ બધું બન્કસ છે. 'ઓઝોન'ના થરો એ કાલ્યનિક વાતો છે, ડાર્વિને પુરાવા વગર ફેન્યિયન નાઈટ્સ સર્જ છે અને નરાધાર જૂઠાબોલો છે. આ બીજું ગ્રૂપ છે એને જમીન ખોટી નાખી અંદરથી પેટ્રોલ કાઢવામાં, મોટી અને હજુ મોટી ગાડીઓ દોડાવવામાં જ રસ છે. દુનિયાના ગરીબ દેશોનાં માણસો ભલે ટાંટિયા ફ્સડાતા, ટાંકે હરતાં, થથરતાં પણ 'અમારે તો અમારો દમામ જાળવી રાખવો જ છે. અને એ માટે જે જે કરી શકાય તે કરવા તૈયાર છે'. આ પક્ષે વળી ધર્મનું નામ લઈ સારાં નરસાં બધાંમાં બીજા પ્રિસ્ટિઓને પોતાના નેજા તળે લાવવા પ્રયત્નો આદર્યો છે.

આજનું (૨૦૦૫ નવેમ્બર ઉન્નું) છાપું ખોલતાં એક મજેની વાત જાણવા મળી 'નેશનલ અસોસિએશન ઓવ એવેન્જલિસ્ટ', ચૂસ્ત પ્રિસ્ટિઓની સંસ્થાએ નિવેદન કર્યું છે કે બાઈબલમાં સાફ સાફ કર્યું છે પર્યાવરણ કરવું પાપ છે. બાઈબલના શબ્દોમાં (જિનેસિસ ૨:૧૫) "પ્રભુએ આદમને લઈને એડનના બંગીએ મૂક્યો અને કર્યું કે 'જ બંગીચાની દેખભાળ સંભાળ કર.' " 'દેખભાળ'નો અર્થ શું થાય? બસ, પૃથ્વીને હાનિ થાય તેવું કરવું નહીં. નેશનલ અસોસિએશન ઓવ એવેન્જલિસ્ટ આનો પાયો પકડી પ્રદૂષણાના વિરોધીએને સાથ આપ્યો છે અને સરકારને એ વિષે ઉદાસીનતા છોડી જરા પર્યાવરણ પર જરા વધુ ધ્યાન આપવા વિનયે છે.

એ સાંભળી મને એક રસિક વાત યાદ આવી ગઈ. ગયા શિયાળે ભાવનગર ગયો ત્યારે ગાંધીજી/વિનોબાજીના એક અનુયાયીને મળ્યો હતો. એ ભાઈને આપણા લોકો ગમે ત્યાં થુંકે, પાન ખાઈ પિયકારી મારે, બડાના કાઢે અને 'ધરનો કચરો આંગણમાં અને આંગણનો ગલીમાં' એમ ગંદવાડ વધારતાં રહે છે તે અસહ્ય બની ગયું હતું. અને સ્વચ્છતા વિષે કોઈ જાતની જાગૃતિ જોવા મળતી નહોતી. 'આપણે ગરીબ દેશ છીએ એટલે ચોખ્ખાઈ આપણને ન પરવડે' એ વાતમાં એમને કોઈ વજૂદ નહોતું દેખાતું. મને કહે કે 'કેરાલા બાજુ જાઓ તો ગરીબો પણ ગુજરાતને શરમાવે એટલી ચીવટી સ્વચ્છતા જાળવે છે. મુંબઈમાં વીસમે માણ રહેતાં પણ બાદકનીમાં ઊભા રહી ઊલ ઉતારે બાલ્કનઈ બહાર અને દાતણના ફાટિયાં નીચે ફેંકે!' સ્વચ્છતાએ આદતનો સવાલ છે, ખરચાનો સવાલ નહીં'

એદિષ્ટમાં સુધારો કરવાના એમના એક પ્રયત્નની એમણે વાત કરે. એમણે જોયું કે બીજા બધા સમાજોની માફકાપણાં સમાજ પર ધર્મગુરુઓની પકડ સારી છે. એ ગુરુઓ કહે તેમ લોકો કરવા તૈયાર હોય છે. 'આ ઋતુમાં ભાજપાલો ન ખાવો; તે ઋતુમાં કંદ ન ખાવું; દૂધમાં બનાવેલી વસ્તુઓ વધુ પવિત્ર; જમજો હાથ ખાવાનો, ડાબો ધોવાનો; આટલી વખત હનુમાન ચાલીસા ગાવા; આટલી વાર આ ટાણે ગાયત્રી મંત્ર ઉચ્ચારો; કોઈ પ્રયોજન વગર કંઈ પણ સ્વાર્થભાવના વગર, બીજું ભાવફેરીએ લોકોને ત્યાં ટપકી પડવું ('અમે તમારે ત્યાં આવીએ છીએ' એમ કીધા વગર જ) 'વગેરે વગેરે.. ગુરુઓ કહે અને અનુયાયીઓ કંઈ બીજી પડપૂછ કર્યા વિશ કહે તેમ કરે.

તો આ ભાઈએ વિચાર કર્યો. જો આપણે ધર્મગુરુઓને સમજાવીએ કે રામ, કૃષ્ણ, સાંઈબાબા, સંતોષીમા ગમે તેનાં નામે પણ લોકોમાં સફાઈનો સંદેશો એ ગુરુઓ ફેલાવી ન શકે? આરોગ્ય માટે તો સારું છે જ પણ આંખને પણ ગમે.

એમણે કઈ કેટલા ધર્મગુરુઓ સાથે આ વિષય પર વાતો કરી સૂચનો આપ્યાં. જવાબ શું મહ્યા ખબર છે? એ લોકોએ કહ્યું, 'જે શાસ્ત્રોમાં લઘું ન હોય તે અમે કઈ શ્રદ્ધાથી શીખડાવી શકીએ? ... અમે અમારી નીછા, સત્યની સૂજ વગેરે લોકોને ગળે ઉત્તરાવી શક્યા છીએ એમાં ક્યાં વધું હજોળવું! પૂરા સંતોષથી અમે જીવનધારા ચલાવીએ છીએ એમાં બીજી પ્રવાહો શાને ફાંટવા દેવા? ... એમાં ગડબડ શા માટે કરીએ? ... બીજાના વિષયમાં અમે માથું નાખીએ એ અમને શોભે નહીં, છાજે નહીં!'

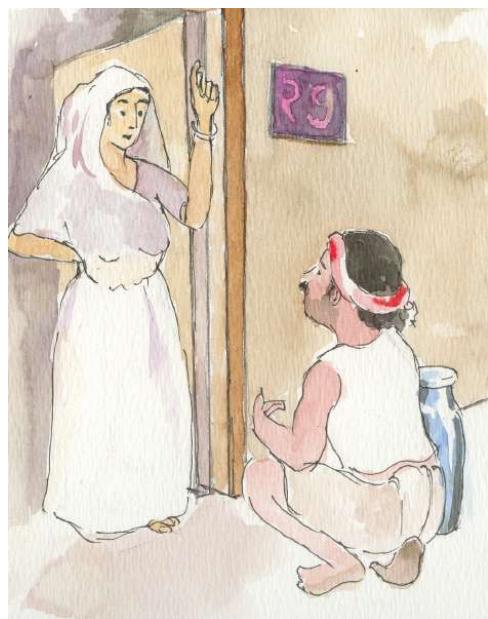
લેટિન અમેરિકામાં કોઈ પ્રિસ્ટી પાદરીએ બાઈબલના કોઈ એક વાક્યનો એવો અર્થ ઘટાવ્યો કે જિસ્સ હેરોઈન કે કોકેઈન જેવી, મગજ પર સવાર થઈ જાય તેવી વસ્તુની વિરુદ્ધમાં હતા. અને એમના આદેશથી ઘણાં લોકોને એ લતમાંથી મુક્ત થવા પ્રેર્યા.

તો મને થાય કે આપણે શંકર ભગવાન ભભૂતિ લગાડી ફરવા નીકળવાને બદલે ગંગામાં સ્નાન કરી નીકળતાં દેખાડી ન શકીએ? મોં લૂછવા જબે, ગળે રૂમાલ વીઠી ફરતા રામ ચીતરી ન શકીએ? છપન ભોગ જમતા ભગવાનને બદલે હુતુતુ રમતા આલેખી ન શકાય? ધીંગામસ્તી કરતાં કનૈયાને શબ્દોમાં સજવા પર વધુ ભાર મૂકાય તો લોકોને શરીરસૌષ્ઠવ પ્રતિ અભિમુખ કરી શકાય.

મારા અંગત પૂર્વોગ્રાહીને લીધે એક વસ્તુ જરા ખટકે. આ રીતે ધરમની જડ બધું પાડી થાય એમ થવા દઈ શકાય? 'મીન્સ અને એન્ઝ્ઝ'ની, 'સાધન અને સાધ્ય'ની જૂની દલીલો મગજમાં આવે છે. ધર્મનો નિકાલ તો થવાનો જ નથી તો એની અનીચ્છનીય બાજુઓ બાજુમાં મૂકી અને નવા અર્થો આપી સાર્થ કરીએ તો શું ખોઢું? કદાચ મારાં જેવાંઓને એ વધુ સ્વીકાર્ય બને.

કન્સલ્ટન્ટ

કિશોર રાવળ

કાન્તિભાઈને કડનો દુખાવો આજે પંદર દિવસથી કેઢે નહોતો મૂકતો. રસિલાબેનને અકળામણ બહું હતી. ધરગથું દવાઓ કરી, માલીસ કર્યા અને નવો જ આણોલો દુઃખદબાવ લેપ પણ પાણીમાં કાલવી ચોપડ્યો. પણ કાન્તિભાઈ સૂતા હોય તો બેઠા ન થાય અને બેઠા હોય તો સૂતા જતાં ચાર બાલોશિયા અહીં તહીં ભરાવે અને ધીમે ધીમે લાંબા થાય. કરવું શું?

વિચાર કરતાં ગયે વર્ષ પાડોશી ચંદુભાઈએ કહેલી વાત યાદ આવી. એ એક વાર વાતોએ ચેલા. "હિમાલયમાં અનેક ઔષધિઓ પડી છે જેનો કોઈ તાગ ન આવે. હરેક દર્દને ઉપાય મળી આવે. તાંના લોકો કંઈ માંદા પડે તો જંગલમાં જઈ કોઈને કોઈ પાંદડા, મૂળિયાં કે જાડની છાલ લઈ આવે. પછી એને ઘસીને, ધૂંટીને, ઊકાળીને દવા બનાવે અને દર્દ ઉપર વાપરે. ખાલી મુદ્દીમાં પકડો તો પેટ સાફ આપી જાય એવી હરડેની ગાંઠિયા પડ્યા છે. મરતા માણસને સબાકાર્માં હાલતો કરી દે એવાં મૂળિયાં. તાવ માટે અલગ અલગ પાંદડા, ખસ ખરજવા માટેની ઝેરી છાલો... માગો તે મળે. માત્ર ખબર હોવી જોઈએ. અને ત્યાં જાણકાર માણસો પણ મળી આવે જે એક પૈસાની આશા વગર તમારી સાથે જંગલમાં ફરવા જાય અને જોઈતી વનસ્પતિ ખોળી આપે. જાણકાર માણસ મળવો જોઈએ. બસ પછી દરદ પીઠ ફેરવી ભાગે જ...."

રસિલાબેનને થયું કે હિમાલયનો ભોમિયો મારે મુંબઈમાં ક્યાં ગોતવો! બે દિવસ પહેલાં કાન્તિભાઈની સારવાર કરી માંડ ઊંઘ આવી પણ એમાં જબકીને જાગી ગયાં. મનમાં એક મોટો જબકારો થયો કે એમનો પેલો દૂધવાળો ભૈયો હિમાલયની તળેટીનો વાસી. જાણકાર હોવો જોઈએ જ. એને પકડું. ક્યારે ભૈયો આવે અને ક્યારે એને પુરુષ એમ વાત જોતાં ડોળા ગગરાવતા પથારીમાં પડ્યા રહ્યા. પણ આગલી રાતનો થાક કહે મારું કામ. ક્યારે આંખ મળી ગઈ અને ક્યારે બહાર સ્ટૂલ પર રાખેલી તપેલીમાં ભૈયાજ દૂધ ભરી ને જતા રહ્યા એ ખબર ન રહી.

બીજે દિવસે સવારે સજાગ રહીને પ્રતીક્ષા કરી. ભૈયાએ તપેલીનું છીણું ખખડાવ્યું અને રસિલાબેન ઊભા થઈ ગયાં. બારણું ખોલીને ભૈયાને ઉદ્દેશ્યો. "અરે ભૈયાજી, કાલ તો તુમ છાનેમાને આયે ઓર છાનેમાને ચલે ગયે તો હાથમેં નો આવ્યા. તો આજ તુમકો પકડનેકું મેં જગતી બેઠી." ગુજરાતીમાં આપણો ત્યાં 'આપ' નું ચલણ ઓછું એટલે સામાન્ય રીતે જ 'તમે' ને બદલે જાબે 'તુમ' આવી જાય!

"જ્ય રામજી કી બહન. ઈતના કષ ઉઠાને કી ક્યા જરૂરત થી? દૂધ જરા જ્યાદા કમ ચાહીયે તો એક ચીડી પર લીખ કે તુમારા ભરતન પે રખ દેના. રામજી કી કિરપા સે મેં ઈતના તો સિખ પાયા હું."

"અરે દૂધ તો બરોબર રોજ જેસા મંગતા. લેકિન થોડા પૂછના થા. આ તુમારા ભાઈ કુ કડમેં દુખતા હૈ. રાત કો ઊંઘ નહીં આતી ઓર કષસતે કષસતે પથારીમેં પડે રેતે હૈ. આખી રાત કે બાદ અબ માંડ સોયે. અભી નસકોરે બુલાતે હૈ ઓર મુજે ઈતના ભી સોના નહીં મિલા." એમ કહેતાં આંગળીનો એક વેઢો દેખાડ્યો.

જગતભરના બાવાઓને આપણો એક માનપત્ર આપવું જોઈએ કે ખૂણે ખૂણે એમણે લિંદીનો પ્રચાર કર્યો. ભૈયાજીને ગુજરાતી ધરાકી સારી એટલે કાઠિયાવાડી લિંદીની રગ પારખી શકતા. "બહન, ઐસી ક્યા બાત થી કે નીંદ નહીં આખી? નીંદ કી બાત નિરાલી. નીંદ સે શરીર મેં તાકત આતી હૈ, દિલ મેં એક નયા દિન કો હલ કરને કી શક્કિત પૈંડા હોતી હૈ. દિનભર કી કઠીનાઈયો કો દૂર કરને કા ઈસમે જાદૂ છૂપા હુઅા હૈ."

"વો જાદૂ તો મેં માંગતી હું. પણ તુમારા ભાઈ કો કડ મેં દુખતા હૈ તો મારી રોઈ નીંદ લાવવી કહાં સે. તુમ હિમાલય કી ગોદ મેં રે'ને વાલા આદમી હો તો ત્યાં કી ઔષધિઓ તુમ કો માલૂમ હોગી. કુછ દવા હૈ તુમારી પાસ જિસ સે વો આખી રાત ઊંઘ સકતે?"

"જરા સોચના પડેગા. કુછ ઈલાજ નિકલના હી ચાહીએ. લેકિન સેઠજ કો કિધર દુખતા હૈ વો જરા બતાઈયે ના!"

રસિલાબેન તૈયાર જ હતા બયાન શરૂ કર્યું. "ક્યા બતાવું? અશકતિ પણ જાદા હૈ. કોઈ તાકાત ને હૈ ઓર મેં જરા હળવે સે હાથ લગાડતી તો મુંહ ફેર દેતે હૈ. શરીરમેં કોઈ ચેતના જ નહીં હૈ. કડ કે નીચે ઢીંઢા હોતા હૈ ન ઉસકી ઉપર દો બાજુ પર દુખતા હૈ. પથારીમેં સે ઊંઘે બૂમ મારતે હૈ ઓર પથારીમે પડને કા ટાઈમ આંખ મેં સે આંસુ સારતે હૈ. ન બોલને જેસા બોલતે કે ભગવાન દોરી ખેંચ લે તો અચ્છા..." રસિલાબેનની આંખોમાં આંસુ આવી ગયાં.

"અરે બહિન, ઐસે બોલના હી નહીં ચાહીએ. જીના મરના વો અપને હાથો કી બાત થોડી હૈ? રામજી સબ અચ્છા હી કરેંગે. લેકિન કુછ રાસ્તા નિશંક નિકાલના પડેગા. પીડા બહુત ભારી ચીજ હૈ...કલ સોચ કે આઉંગા. જ્ય રામજી કી... મગર દેખો, માલમ તો હૈન કિ સબસે ઊચી પ્રેમ દવાઈ. પ્રેમસે જો કષ હટ જાતા હૈ વો તો બિલકુલ ચ્યાત્કારિક હૈ. મેં સોચ કે કલ આઉંગા." કહી ભૈયાજી બોધરણું લઈને ઊપર્યા બીજા ધરાકની ચાનાં ટાણાં સાચવવાં.

રસિલાબેનને પેલી દ્રોપદી જેવું થયું કે જોઈએ ત્યારે નારાયણ ક્યાંથી ને ક્યાંથી ચીર પૂરાં પાડનાર મોકલી આપે છે. ભૈયાજીનો આઈડીઆ પોતાને આવ્યો એ બદલ મનમાં ને મનમાં પોતા પર મુસ્તાક હતાં.

મનમાં વિચાર આવ્યો કે આટલાં વર્ષો તો ઘરમાં છોકરાઓ હતા એટલે જરા સંયમ રાખવો જરૂરી હતો પણ હવે તો છોકરાંવ પોતાના ઘરબાર કરી સ્થિર થઈ ગયા છે અને ચમનથી રહે છે. અત્યારે હૂતો અને હૂતી જ બાકી રહ્યા હતાં. હજુ નજર સામે જ છે કે એકલાં પડતાં કે તરત જ છનપતિ શિવાજી જેમ ગજની ઉપર ગ્રાટકતા એમ હૂતી પડતા. અને હવે? હવે સાવ ટાહું ટબૂકલું. ચોમાસામાં ઢરી ગયેલી ગાડીના રોટર પર પાડી લાગ્યું હોય અને ગમે એટલી ચાવી મારો પણ હુકુડ હુકુડ થાય અને ફસ થઈ જાય. એમાં આ કડની તકલીફ થઈ.

આ ભૈયા પાસેથી કંઈ અસલી મળી જાય અને ટ્યૂબલાઈટમાં નવું સ્ટાર્ટર લગાવ્યા જેવું થાય અને સંસારીના સુખમાં ભરતીના જુવાળ આવે.

એવીજ બીજી રાતના ઉજાગરા હતાં રસિલાબેન તપેલીના ઢાંકણાના અવાજે ઊરી ગયાં. બારણું ખોલી બહાર ગયાં. ભૈયાજી દૂધ તપેલીમાં ભરવા ઉભડક બેઠા હતા અને સામે નીચા લળી રસિલાબેન પૂછવાં ગયાં પણ એ બોલે તે પહેલાં તેમને જોઈને ભૈયાજીનું મો મરકી ઉદ્યું. આપોઆપ જ ભૈયાજીએ કહ્યું, "મિલ ગઈ, એક અસલી દવાઈ મિલ ગઈ. ખૂબ સોચ કે લાયા હું. અભી દિખાઉ." દૂધ તપેલીમાં ભરાયું, છીનું ઢાંકી દીધું. અને પછી ઊભા થઈ ખુલ્લા બદન પર પહેરેલા વચ્ચેથી ખુલ્લા, સફેદ જાકીના બિસ્સા ફંફોળવા લાગ્યા. સામાન્ય રીતે ભૈયાજીને જોવાની તક જ ઓછી મળતી પણ આજે જોતાં એમની નજરમાં ન નિરખેલું આંખે વળાયું. ખબે લટકતા એ જાકીનાં બટનો ખુલ્લાં હતાં, એની નીચે હષ્પુષ્ટ કસરતી શરીર દેખાય. પેટ પરના સ્નાયુના પછી, ખભાની બંને બાજુએ ધીંગા, પાડા જેવા મસળસ, મલ્લકુસ્તી અને મલાંબથી કેળવાયેલાં રંઘવા જેવા બાવડાં, હૂટીથી નીચે ગાંદ મારી પહેરેલી ધોતી. "હાં, દેખો યહ" બોલ્યા ત્યારે રસિલાબેનનું મો એકદમ ભૈયાજીના દેહથી તેના મો પર ગયું. ખડના પૂળા જેવી મૂછો પાછળ મરકતું મીહું સ્થિત, નાચતી આંખો અને માથે બાંધેલું ફાળિયું દીઠાં. કોઈ બીજું જોતું ન હોય ત્યારે જોયા કરવાનું મન થાય તેવું આ વ્યક્તિત્વ આટલો વખત અણપિશ્યું કેમ રહ્યું હશે!

ભૈયાજીએ એક પડીકું કાદ્યું. અંદર 'સબ દુઃખો કિ એક દવા' સમ હિમાલયની ઔષધિ જેવી ભાંગ ગોળ સાથે મેળવી જીઝી જીઝી ગોળી બનાવી લાગ્યા હતા. ધાપાના કટકામાંથી વાળેલું બીડું ધર્યું. "અંદર સાત ગોલિયાં હેં. તીની તીની હે તો સંભાલકે રાખના. હર શામકો ભોજન કરને કે બાદ અવશ્ય એક કટોરી દૂધ કિ સાથ હે દેના. નીદ જરૂર આયેગી ઔર દેહડા કષ સબ દૂર હો જાયેગા. મુજે બતાના કિ કિતના ફરક હોતા હે." એક હાથમાં પડીકું ધર્યું. પડીકું અને દૂધની તપેલી હાથમાંથી લેતાં રસિલાબેનના આંગળા ભૈયાજીના હાથને અડક્યા, પડીકા સાથે ભૈયાજીના હાથને પોતાના હાથમાં કેમ પડકી લીધા એ એમને જ સમજાયું નહીં. આભાર દર્શાવવાજ હશે? કદી આભાર દર્શન માટે કોઈનો હાથ પકડવાની ટેવ જ નહોતી-અને પરપુરુષનો તો હરગીજ નહીં! સજળ આંખે બસ એટલું જ બોલ્યાં, "બોત પાડ તુમારા કે મુજે અપની જાણ કે ઈતની સહાય દે દી." અવાજ ગળગળો થઈ ગયો. રસિલાબેનનું માથું કેમ કરતાં ભૈયાજીના બદન પર જઈ ચ્યાદું તે ખબર ન રહી. ભૈયાજી રસિલાબેનના માથા પર એક હાથ મૂક્યો, બોલ્યા, "રોના મત, હર કાલી રાત કે પીછે સુબહકા ઉજાલા આતા હી હે. મત રોના."

હાથ અડતાં જ ભૈયાજીની ખુલ્લી છાતી ઉપર માથું મૂકી દુસ્કે દુસ્કે રહવાં લાગ્યાં. દુસ્કાં શમતાં ભૈયાજીના શરીરમાંથી આછી પરસેવાની, ફાટેલા દૂધની અને મધુમધતી ટેસ્ટોસ્ટરોનની સુવાસ નાકેથી ચરી ફેફસાં લગણ પહોંચી. અને રસિલાબેન સજાગ થઈ ગયાં. અને અચાનક જ પોતે

ક્યાં છે અને કેવી અવસ્થામાં, એનો વિચાર જબકતાં એ પડીકું હાથમાં લઈ જડપથી ઘરમાં સરકી ગયાં. ભૈયાજી એનો દૂધનો ઉબો લઈને ચાલતા થા.

સાંજે વાળું પત્યે રસિલાબેને દૂધની વાટકી અને એક નાનકડી એવડી ગોળી કાન્નિભાઈ સામે ધરી. 'હિમાલયની વનસપતિ છે. લ્યો ગળે ઊતારી જાવ. અકશીર દવા છે. બસ હમણાં દોડતા થઈ જશો.' કાન્નિભાઈ તો મીરાબાઈની જેમ કંઈ પણ પીવા તેવાર હતા. ટીકડી ગળે ઊતારી. "હમણાં ઢાંકીફૂલીને આવું છું. તમતમારે છાપાંના પાના ફેરવો"

પાંચ મિનિટમાં રસિલાબેન રસોડમાંથી નીકળ્યાં ત્યાં કાન્નિભાઈ છાતી પર છાપું અને તેની નીચે નાકની દાંડીએ ચડાવેલાં ચશમાં જેમના તેમ એમ બધાટી બોલાવતાં દીવાનખાનાનાં દીવાન પર જ સૂર્ય ગયા હતા. નાકેથી ચશમાં ઊતારી, છાપું ખ્સેડી એક મા બાળકને જુઓ એમ જોતાં ઊભાં, પોતાને પોતાની સફળતા પર અભિનંદનો વર્ણવિતાં. ઊભા કરી પથારી ભેગા કરવાં જવ ન ચાલ્યો. એક પાતળી ચાદર લઈ ઓઠાડી, દીવો કર્યો બંધ અને પોતે અંદર પથારીએ જઈ સૂતાં. સફળતા નીદદાયિની હોય છે. પળવારમાં એ સૂર્ય ગયાં.

મધરાત પછી જાગી ગયાં તો જઈને કાન્નિભાઈના ખબર કાઢ્યાં. આછાં અજવાળાંમાં રસિલાબેનને કાન્નિભાઈના મો પર પરીઓ જાણે એમના પગ દાબતી ન હોય તેવું સિમત હતું. સવારનાં વહેલાં ઊઠી ભૈયાજીને સારા સમાચાર આપવાના છે એ વિચાર આવતાં પેલાં મજબૂત શરીર પર માણું મૂકતાં થયેલાં સ્પંદનો ફરી જાગ્યાં. પથારીમાં પરી ચાદર ઓઢી એમનાં સપનાંમાં સરી ગયાં.

'મધુ' રજની પછી (કે છતાંય?), એ સવારે તપેલીના ખખડાટે જાગી ગયાં અને બારણું ખોલી હરખે હરખે ઝડપથી દોડી બારણું ખોલ્યું તો કોઈ નવી શક્લનો જુવાનિયો ભૈયો દીઠો. જરા ડેબતાઈ ગયાં. "વો કલવાલે ભૈયાજ નો આયે?" તો પેલાએ સમજાયું, "અરે માઈ, ઐસા હૂંઓ કિ હમરી લેંસને ઉન કો છાતીમેં પાઢુ મારા ઈસ લીએ આ ન સકે. લગતા હે કિ હડી તૂટી હોણી. હો ચાર દિન કે બાદ હી આ સકેંગે..."

રસિલાબેન કહે, "ક્યાં કુછ દવાદારુ કિયા?" "દવાઈ તો ડિયા પર રામજી કી ડિરપાસે નશા કબી કરતે નહીં..." "રસિલાબેનને થયું કે આમાં નથો કરવાની વાત ક્યાં આવી! પણ હવે એમને ભૈયાજીની ચિંતા થવા લાગી. "દખો, હમારી પાસ એક દુઃખદાવ લેપ હૈ. લે જાઓ. ઉસકે પાણીકી સાથ મિલાકે પાટા બાંધ દેના. બહુ અકશીર દવા છે. ચ્યપટીમાં વો સાજા હો જાયેંગે. ઊભા રહો. મૈં આતી" કહી કાન્નિભાઈને માટે લીધિલું એક લગભગ નવું નક્કોર પડીકું બરોબર વીટીને અંદરથી લઈ આવ્યા. "ઓર બોલના કે રસિલાબેન લેપ ભેજા હૈ. જલ્દી જલ્દી સાજા હોકે દૂધ હેને આના. મેં રોજ રોજ વાત જોતી બેંકુંગી. ભગવાનકી માળા જપુંગી કિ ફિર ઉસી તબિયત ઘોડે જૈસી હો જાય."

અરદું પરદું સમજીને નવા ભૈયાજ તો ઉપડી ગયા.

રસિલાબેનને કાન્નિભાઈની ચિંતામાં ભૈયાજીની ચિંતા ઉમેરાણી. પોતાની મુશ્કેલીમાં ભૈયાજીએ મદદ આપવાની તેયારી દેખાડી અને આટલી સહજતાથી ઠેતોઝી દેખાડી એટલે મનમાં એક સ્વજન જેવા જાણ્યા. સવાર સાંજ એના જ વિચાર કરે કે બિચારા કણસાતા હશે અને ક્યાંક ગાયના ગમાણમાં પડ્યા હશે. કોઈ સારવાર કરવાવાળું હશે ખસું? રસિલાબેનને ખબર તો હતી કે આ ભૈયાઓ બૈરી છોકરાંને દેશમાં મૂકી મુંબઈ રોટલા સાંદું આવી રહેતા. બધા છાદ્યા ભૈયાઓ તબેલામાં પડ્યા રહે. બેરાં વગરના અસ્તિયસ્ત જગતમાં કેમ દિવસો કાઢતા હશે? અને એમણે મારા માટે આટલું કર્યું તો મારાથી શું થાય એ વિચારમાં ઊડા ઊતરી ગયાં.

રોજ વહેલાં ઊઠે અને રોજ ભૈયાજને જોવા તલસે. નવા ભૈયાને જોઈ ખબરો પૂછે. પાંચમી સવારે એમનાથી પૂછ્યા વગર ન રહેવાણું. "વો ભૈયાજ રહેતે હૈ કિધર? ઉસ કા પતા કયા હૈ?" તો સમજ પડી કે 'ગોરેગાંવ ઈંદ્ર' માં ફલાણી શેરીની પાછળના ગીજા તબેલામાં રહે છે અને તબેલાનો દરવાજો અરધો લાલ અને અરધો ભુખરો છે. તબેલામાં દાખલ થતાં જમણી બાજુ વળો એટલે વરંડામાં સૂતા છે એટલી ભાળ મળી.

નાદુરસ્ત તબિયતને લીધે માળામાં ગોધાઈ રહેલા પંખીને મુક્કત ગગનમાં ઊડવાનું મન થાય તેમ બીજે દિવસે, કાન્નિભાઈને બજારમાં જવા જેટલી તાકાત આવી ગઈ અને એ 'પગ છૂટા કરવા ફોર્ટ જઈ આવું અને વીમાવાળાના લફરાં પતાવું' કહી તેયાર થઈ બેઠા. રમિલાબેને ઝટ ઝટ ભાખરી શાક કરી નાખ્યાં, એક ડબરીમાં બે ભાખરી, વાટકી શાક, બુંદીનો લાડુ ભરીને આપી દીધાં. અને પવનપાવરી પહેરી કાન્નિભાઈ 'ચટાક ચટાક' ઉપડી ગયા.

વહેલાં ભાખરી શાક જોઈને રમિલાબેનને કર્યી સોલો આવ્યો. થોડો લોટ લઈ ધીમાં શેકી ગરમાગરમ રાબ બનાવી, આઈસકીમ લાવવા રાખેલા એક પહોળા મૌના થર્મોસમાં ભરી. એક ગરવામાં ભાખરી શાક ભર્યા, ધરમાં હતાં એ ગાંઠિયા અને ફરસીપુરીના પડીકાં કર્યા, બધું નાખ્યું એક થીમાં, બગલથેલામાં નાખ્યો પેલો પેલો રાબનો થર્મોસ. છેલ્લી મિનિટે એક વિચાર આવતા પોતાના કબાટને ખોલી, કપડાં ફેંદી હેન્દલું હાઉસમાંથી

લીધેલી કાશિમરી ભરતવાળી શાલ લઈ થેલીમાં મૂકી. સાડી બ્લાઉઝ બદલી નાખ્યાં. સોળમાંથી સૂઝ્યા એટલા શાશગાર સજી, ઉપર પફ-પાવડર લગાડી, ચંપલ ચડાવી, બટવો, બગલથેલો અને થેલી લઈ ગલીને નાકે ૨૦૧ નંબરની ગોરેગાંવ જતી બસની લાઈનમાં જઈ ઊભાં.

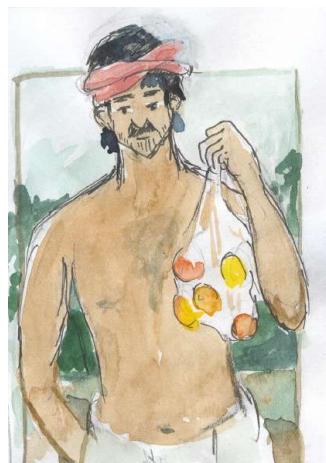
મનમાં કંઈ સમજાય નહીં એવી ગુંગળામજા હતી, હોઠને ખૂણે આછું સ્વિમત હતું.

બોલા, સિયાવર રામચંદ્ર કિજ્ય, પવનપુત્ર હનુમન્ત કિજ્ય!

જવણો અને ગુલાબી ગવન

ડૉ. પ્રકૃષ્ણ દેસાઈ (સુરત)

('શબ્દસૂદી' માર્ચ ૨૦૦૪માંથી સાભાર)

થોડીવાર નાનકડો અવાજ થતાં જવણાએ જોયું તો તે કામળો હટાવી બેઠા થવાનો પ્રયાસ કરતી હતી. એના પર નજર પડતાં જ તે હબકી ગઈ. ફાટેલી મોટી આંખો અને હજ કુમળા ચહેરા પર પથરાયેલા ભીના વાળને એ જોઈ રહ્યો. જવણાના અંગરખા અને ઉપર ઓઢાઢેલી ઘોણીમાં તે વિચિત્ર લાગતી હતી. એની ધીટ નજરથી તેને પોતાના દેખાવનું ભાન થયું હશે કે કેમ, પણ તેણે સંકોચાઈને કામળો શરીર પર ખેંચ્યો.

જવણાએ ઊઠીને ઠોચકી એના તરફ લંબાવી, 'લે થોડું ઢચકાવી જ'

છળી ઊઠીને તે પાછળ હટી. 'ધી...!'

જવણો જરા હસ્યો.

'કોણા...? કોણા છો તમે?'

'મને કોણા ની ઓળખે? ઉ...ગામનો ઉતાર!'

ઉબકાં આવતાં હોય તેમ તેણે મોઢા આગળ હાથ ધર્યો.

'મને અંઈથી જવા દેવ!' કહેતાં તેણે ઊભા થવાનો પ્રયાસ કર્યો પણ એના પગમાં જોર ન હતું. શરીર આખું ધૂજવા લાગતાં તે બેસી પડી અને કામળાને પાછો ખેંચ્યો.

'જો... તારી તબ્યત હારી નથી! આમાંથી થોડું ઢચકાવી જા! ગરમાટો આવી જહે!' નાક આગળ હાથ ધરી તેણે શકાશીલ અવાજે પૂછ્યું, 'શું છે એમા?'

'બીજું હું ઓય? બેવડો.'

એ કમકમી ગઈ એટલે એ હસ્યો.

'ની પીવું હોય તો કેં ની પણ ઠબૂરાઈને પડી રે!' ની તો ભોહરાઈ જહે!

એ દ્યામણી નજરે જોતી રહી. જીવનાએ ઢોચકીમાંથી પાછું થોકું ગટગાટાવું. એને આજુબાજુ જોતી તે હસ્યો, 'હું જોતી છે?'

'બા'ર...બા'ર કોઈ જાનવર મરી ગયું છે?'

'બા'ર...?' એ હસતાં હસતાં બોલ્યો, 'ઓ...એ તો રવલા પટેલની બેંહ!'

બાઈને પાછી કમકમતી જોતાં તે કડવાશથી બોલ્યો, 'બૌ હુગાળવી છે તું! ઊચી વરણની છે ને? પણ મરેલું જાનવર ની જોયેલું કોઈ દા'ડો?'

પછી લાલ આંખે તે બોલ્યો, 'હોવ...ઊચી વરણના લોકને હું? ગાયબેંહ મરી ગે...તો બોલાવો જીવણા ચમારને! રવજ પટેલ તો મોટું માણણ ને જીવણો ખાલપો! પકડી મંગાવો હારાને...કે'વડાવી દેવ કે ઉપાડી જાય બલાને અંઈથી.'

એ કામળાને ખેંચીને ઊભી જ થઈ ગઈ.

'મારે અંઈઓ રે'વું નથી!'

"તો જાની, બાઈ! કોણે ના પાડી? પણ કાં જહે...આ વરહાદમાં?"

પછી નાની છોકરીને સમજાવતો હોય તેમ બોલ્યો, 'જો...માન મારું! હુઈ રે' હમણાં. હવારે ચાલી જજે!'

'ના...' કહેતાં તેણે એક ડગલું ભર્યું કે જીવણાએ બાવું પકડી લીધું.

'કેમ? બીક લાગતી છે મારી? હું કરવાનો ઉતો? ખાઈ જવાનો ઉતો તને? ચુપચાપ પડી રે' અંઈઓ! હમજી?' કહેતાં તેણે એને બળજબરીથી નીચે બેસાડી દીધી.

એ ધૂજતી ધૂજતી, ફાટી આંખે એને જોઈ રહી.

એ દૂર હટી ગયો. મોહું ફેરવીને બોલ્યો, 'હું કંઈ તને? તું હમજવાની છે?'

પછી માથું ધુણાવતો રહ્યો. થોડીવારે ઢોચકી ઉપાડી તે એની સન્મુખ થયો, 'હારું! બા'ર જતો છઉં, હમજ? તું અંદરથી બંધ કરી દેજે!'

દરવાજા તરફ જતાં પણ એનું બબડવાનું ચાલુ હતું.

'બીધેલી છે! ખબર નાં, કેમ? નદીમાં તણાઈ જતી ઉત્તી! બેંચી કાઢી જેમ-તેમ.. તો હો?'

દરવાજા સુધી પહોંચી ગયા પછી અચાનક યાદ આવ્યું હોય તેમ તે પાછો ફર્યો.

'પણ તું ખાહે હું? હાવ હુગાળવી છે તું તો! ઊંચું વરણ છે ને!'

પેલીએ કંઈ જવાબ આપ્યો નહીં એટલે લાકડાનો ઢોલાબ ખોલી તેણે એક તાંસળીમાં મૂકેલા રોટલા કાઢ્યા.

'માસમચ્છી તો તને કામ નહીં લાગહે! આ રોટલા હો તું કેમ ખાહે ચમારના હાથના?'

બધું પાછું ઢોલાબમાં મૂકી તે ઢોચકી ઉપાડી બહાર જતો રહ્યો.

થોડીવારે પેલી સળવળી. ખાલી વાસેલા દરવાજાને જોતી જોતી હળવેથી તે દરવાજા પાસે આવી. દરવાજો ખોલી બહારનાં આછાં અંધારામાં જોયું. પેલો દેખાતો ન હતો. વરસાએ થંભ્યો હતો. વાડામાં છાપરી નીચે મરેલાં જાનવરોનાં બેએક ચામડાં લટકતાં તેણે જોયાં અને ઉબકા આવ્યા. એ પાછી ફરીને ગુણપાટ પર પડી.

એની આંખ મળી ગઈ હતી. અર્દ્ધતંત્રામાં તેણે અવાજ સાંભળ્યો.

તેણે જોયું કે તે નજીક ઊભો ઊભો પ્લાસ્ટિકની એક થેલી ધરી રહ્યો હતો.

'લે આ થોડાં ફરૂટ છે! એ તો ખાહે ને?'

એણે હાથ લંબાવ્યો નહીં એટલે જવણાએ થેલી તેની બાજુમાં મૂકી.

'ચૂલો હો દરી બિયો! કૂક હો ની મારેલી તેં? ખરી છે તું તો!'

એ બોલી નહીં એટલે બેસીને તે લાકડાં સંકોરવા લાગ્યો. કુંક મારતાં જ રાખ ગેરી અને એના ચહેરા પર અને વાળમાં લીંપાઈ. એનો ચહેરો જોતાં પેલીએ મોહું ફેરવી લીધું.

થોડીવારે બોલી કે, 'જરૂર નથી! રે'વા દો'

એ પણ કંટાળ્યો હતો. ઉભા થતાં મોઢાં પર અને વાળ પર હાથ ફેરવ્યો. પછી માટલીમાંથી પાણી લઈ બહાર ગયો અને છાલક મારી મોહું અને વાળ બત્રે ઘોયાં.

ગમછાથી મો લૂછતાં બોલ્યો, 'ફરુટ કેં મફતમાં નથી આઈયાં. ખાઈ લેજે ને બારણું વાહી હૂઈ જશે!'

દરવાજો અટકાવી તે બહાર જતો રહ્યો કે તે ઊભી થઈ.

'સાંભળો...' દરવાજો ખોલી તે બોલી અને છાપરી તરફ જતો એ અટક્યો.

'આવા વાતાવરણમાં બા'ર જવાની જરૂર શું છે? ધરમાં સૂઈ રો!'*

જવણાએ વળીને જોયું. દરવાજો ખુલ્લો મૂકીને તે અંદર ચાલી ગઈ હતી. તે થોડીવાર એમ જ ઊભો રહ્યો પછી ધીમેથી અંદર આવી સાદી પર પડ્યો.

થોડીવારે ઊચા થઈ તેણે જોયું.. ચૂલા તરફ મોહું કરી તે સૂઈ ગયેલી હતી. ફૂટની થેલી એમ જ પડી હતી.

'એક વાત કે'હે?' તે ધીમેથી બોલ્યો, 'તું રેલમાં પડેલી હું કામ? તું પરણેલી હો લાગતી નથી!'

એ સણવળીને શાન્ત થઈ ગઈ, કંઈ બોલી નહીં.

'તમે બયરાંઓ આમ હેલાઈથી જીવ આપી દેવ? વિચાર હો ની કરો...કે...' પછી એક નિશાસ નાખી બોલ્યો. 'એ હો...તારા જેવી જ ઉતી! આવો જ ગુલાબી ગવન પે'રેલો! એવી મારકણી લાગતી હતી...ને મારી દાનત બગડી!'

જવણાને લાગ્યું કે તે શાસ ઉપર ચઢાવી ગઈ છે. એણે એના તરફથી નજર હટાવી નીચું મોહું કર્યું, 'હું કરું? બગડી તે બગડી! એણે હા...બૌ વલખાં માઈરાં છૂટવા હાઠં....પણ ઉ ની ગાઈઠો! પછી તો...એણે તાપીમાં...લખાવી મૂર્ખિકું!'

એ બેઠી થઈ ગઈ, 'હવે બંધ કરશો તમારાં બણગાં! આ બંધાં ઢોગધંતૂરા શું કરવા કરો છો? શું દાનત છે તમારી?'

એ ચમકીને ટગાર ટગાર જોઈ રહ્યો.

'દાનત...? દાનત તો શું ઓય...? મેં તો તારે જ જોઈ લીધું ઉતું કે તું...તારી હાથે હો એવું જ...પણ બાઈ મારી! કે'હે મને કે મરવાથી બધ્યી વાતનો નિવેડો આવે? ફૂતરાં બલાડાં...ઢોરને હો મરતાં જોયાં મેં...પણ માણણ...? એની જિંદગી તો હવથી મોઘી! મરી જિયા પછી પાછી મલે? ની મલે ને? પણ કોણે પૂછું ને કોણ હમજે? પેલી હો ની હમજેલી...'

'ક્યાંથી સમજે? કેવી રીતે સમજે બાઈ માણસ? તમને મરદોને સમજાય કે...ના...નહીં સમજાય તમને? મરદને શું મરદ તો હાથ ખંખેરી ઊભો થઈ જવાનો ને ભૂલી જવાનો! ભોગવવાનું છે તે તો...'પછી થોડા આકોશથી એ બોલી, 'હું પૂછું છું! શું કરવા બચાવી મને? શું કરવા? હું તો મરીજ જવા માંગતી હતી.'

જવણાને બાઈની ડાળી સાથેની મડાગાંઠ જેવી બાથ યાદ આવી. ડાળી સાથે કિનારે લાવીને તેની બાથ છોડવતાં તેણે ભારે પરિશ્રમ કરવો પડ્યો હતો!

'મરવાનું કે'હે'હું નથી, બાઈ! તને ની ખબર...તું તો બેભાન થઈ ગયેલી હતી! તારે મરવું ઉતું તો ડાળી સાથે બાથ હું કરવા ભીડેલી, કે'હે મને?'

તેણે જવાબ આપ્યો નહીં અને પાછી મોહું ફેરવી સૂઈ ગઈ.

જવણો પણ મૂંગો થઈ ગયો. બાઈ પાછી રેલમાં પડવા નહીં જાય, એમ તને લાગ્યું. એ ઢગલો થઈને પડેલી એ કમભાગી તરફ જોઈ રહ્યો.

બાઈ ઊંચી વરણની લાગતી હતી. માંડ જુવાનીમાં આવી હશે...દેખાવવી પણ છે... કોઈ આરોઓવારો નહીં રહ્યો હોય, ત્યારેજ રેલમાં પડવા ગઈ હશે ને?

જવણાને માથું ધૂષાવ્યું. તને થયું, 'ઢોર, ચ્યામાર ને બૈરાં...એક હરખાં જ ને?'

વરસાદ હવે થંભ્યો હતો અને રાત પણ જામી ગઈ હતી. એ ક્યારે જંગી ગયો, ખબર ન પડી. બીજી બપોરે તે એને માટે ખાવાનું લેવા ગયો ત્યારે એને માટે થોડાં નવાં કપડાં પણ લેતો આવ્યો. બાઈએ મૂંગા મૂંગા બધું લઈ લીધું.

પેલીએ આનાકાની કર્યા વગર મૂંગા મૂંગા ખાંધું.

જવણો પણ ખાતાં ખાતાં વિચારમાં ડૂબેલો રહ્યો. ખાઈ કરીને તને વધેલી મણી અને પેલી ઢોચકી દૂર નાખી દીધી. છાપરીમાંના ચામડાં પણ ક્યાંક પદરાવી આવ્યો અને વાડામાંની બધી ગંદકી સાફ કરી દીધી. એ બધું કરતાં પરવાર્યો કે દૂરથી કોઈક બૂમ પાડી કદ્યું કે રાતના કુંભારની ગાય મરી ગઈ. રતનાએ એને બોલાવ્યો છે. તેણે બાઈ તરફ જોયું. તે ખૂષામાં સુતેલી હતી.

જીવણો ચૂપચાપ બહાર ચાલી ગયો.

મૌરેથી તે પાછો ફરતો હતો, ત્યાં તેણે બાઈને ટીબા પર ઊભાં ઊભાં નદી તરફ જોતી જોઈ. એને જોયો કે તે ઝૂંપડા તરફ ચાલવા લાગી. જીવણાનું હવે ધ્યાન ગયું. તેણે એનાં આણેલાં નવાં કપડાં પહેર્યા હતાં.

બીજી સવારે તેણે જીવણાને કહ્યું, 'મારે મંદિર જવું છે! તમે આવશો?'

તે નવાઈ પામી ગયો. પછી બોલ્યો, 'ત્યાં મને પેહવા કોણ દેય?'

એ વિચારમાં પડી ગઈ. પછી બોલી, 'મંદિર સુધી તો આવજો...' તેણે આનાકાની કરી નહીં. તૈયાર થઈને તે એને ગામના મંદિરે લઈ આવ્યો.

મંદિર પાસે થોડી અવરજવર હતી. મંદિરના ચોરા પાસે તે અટકી ગયો અને બાઈ પૂજાપાની દુકાન તરફ જોવા લાગી.

રવજી પટેલ બે એક જણ સાથે વાત કરતો હતો.

જીવણે જોતાં તે બોલી પડ્યો, 'અઈલા ખાલપા, તું અંઈઆ કંથી?'

બાઈ જીવણા પાસે પૂજાપાના પૈસા માગતી હતી. તેણે આ જુવાનિયા તરફ નજર નાખી. કશું બોલ્યા વગર જીવણાએ બિસ્સામાંથી દસની નોટ કાઢીને બાઈને આપી.

'અઈલા...તને અંઈઆ કોણે આવવા દીધો? ને આ કેને ઉપાડી લાઈવો તું?'

બાઈ શાંતિથી બોલી, 'સાંભળો...ચાલો મારી સાથે અંદર!'

તેણે જીવણાના બાવડે સ્પર્શ કર્યો કે રવજી બરાદ્યો, 'બાઈ, કોણ છે તું? ખાલપણ જેવી તો નથી લાગતી.

બાઈ હવે તેની સન્મુખ થઈ, 'તમારે પૂછવાનું કારણ?'

'હું કામ, તે ગામનો પટેલિયો છઉ! તું હારા ઘરની લાગે છે! તને આ ચમાર ઉપાડી તો નથી લાઈવો?'

બાઈએ એની સામે આંખ માંડી, 'ના... એ મને ઉપાડી નથી લાઈવો! એટલું જ જાણવું છે ને તમારે? ચાલો, જીવણ...મંદિરમાં જઈએ!'

'ଓભી રે!' ઓભી રે! એની હથે તારાથી આ મંદિરમાં ની જવાય!

'કેમ?'

'કેમ...? તે...અમારા ભગવાનને અભડાવ્યા છે તારે?'

એની આંખો ચમકી, 'તમારા ભગવાન એવા તે કેવા કે પોતાનાં બનાવેલાંથી જ અભડાય?'

ટોળું બેળું થઈ ગયું હતું. બધાં બાઈને એકધારું જોઈ રહ્યાં હતાં.

'એ કે ઉ ની જાણું, બાઈ! તુ એનાથી દૂર રે'જે...હમજી?'

જીવણો નીચું જોઈને ઓભો રહી ગયો હતો. બાઈ તરફ હવે નજર મેળવી બોલ્યો, 'મમત છોડી દે, બાઈ! તારું ગજું ની મલે આ લોક હારે બાખડવાનું!'

બાઈ જરા હસી. પછી રવજી તરફ ફરી બોલી, 'ભલે! પણ પટેલ, તમે એમ ન માનતા કે તમારી જત થઈ! જત તો આમાં કોઈની થઈ નથી! બતેની હાર થઈ છે!'

'બાઈ, તું ભણેલી ગણેલી લાગે છે...આ હલકા વરણ હથે...તું? મારું હાહરું હલકું લોક! માથે ચઢી વાઈગું!'

'હલકું લોક...ખરં ને? જેને તમે હલકું લોક કો'છો ને, તેણે મને રેલમાંથી જીવના જોખમે બચાવી! ખોળિયું તો મારું બ્રાબણનું પણ બે દા'ડા એની સાથે રહીને હું ખાલપણ થઈ ગઈ! ભલે...વાંઘો નહીં! પણ એટલું તો વિચારો કે આ હલકું લોક મારી સાથે રહીને બ્રાબણ નથી થયું? પણ એવું બધું જાણવાની તમને શું જરૂર? તમને અને તમારા ઊચા વરણને એની શી પડી હોય? તમે અને આ તમારા ભગવાન તો નિરાકાર, નિસ્પત્તી રહીને જોઈ રહેવાના! તમારાથી કેદ કરેલા ભગવાન પણ કંશું બોલવાના છે? તમારા એવા નપુંસક ભગવાનનું મારે કેં કામ નથી! આવો, જીવણ, આ ઓટલે બેસો.'

એણે જીવણાને ચોરાને ઓટલે બેસાડ્યો. તે કંઈ સમજે તે પહેલાં તેના કપાળે તિલક કર્યું અને ગાળમાં માળા પહેરાવી. બધાં સરક થઈને જોઈ રહ્યાં હતાં.

જીવણો ઓભો થઈ ગયો, 'આ બધું હું, બાઈ? મને ભગવાન હું કરવા બનાવે છે તું? ઉ માણષમાં થાઉં તો બૌ!'

એ ધીમું હસી, 'માણસ તો તમે છોજ, જીવણ! પણ તમે ભૂલી ગયા છો! બળજબરીથી કોઈ ભૂલાવે એટલે આપણે ભૂલી જતું? હું પણ ભૂલી ગઈ હતી, થોડી વાર માટે, ને તાપીમાં પડી હતી! તમે મને બચાવી અને મારું સ્વમાન પાછું જીવતું થયું.'

પછી રવજી પટેલ તરફ જોતાં બોલી, 'સારું થયું, ગામના પટેલ અને બીજાં મહાજન આગળ આ બધી ચોખવટ થઈ ગઈ! હવેથી ગામમાં કોઈ પૂછશે નહીં કે અમારાં લગન થયાં છે કે નહીં ને મારા બાળકના બાપ કોણ છે!'

સ્તરથી ઉભેલાં ગામલોકની સામે છદેયોક જીવશાનો હાથ પકડીને તે જીવશાના ઘર તરફ ચાલી.

ત્રસ્તિજી-શરીફના પત્રો

શરીષ પંચાલ

(વાંચવામાં આવ્યું અને ગમીયે ગયું, ગમી ગયું એટલે ગુલાલ કરવા મન થયું.
તો લો આં, 'શબ્દસૂચિ' ઓગસ્ટ ૨૦૦૩માંથી સાભાર, થોડું ઢૂંકાવીને.
મૂળ તો દીકરી ત્રસ્તિજી અને શિષ્યા શરીફને લખેલા પત્રોનો એક જ હમો છે.)

...એક લાંબો પત્ર એક ભિત્રે લખ્યો. છેલ્લા (મારા) પત્રમાં મારા કેટેલાક પૂર્વગ્રહો બોલકા બન્યા છે એ વિશે ફરિયાદ કરી. ચંદ્રિકા પણ કહે છે કે, 'કેટલીક બાબતોમાં તમે ભારે જિંદ્ધી, જક્કી વલણ રાખો છો. સાહિત્યિક વ્યવહારોમાં જો પૂર્વગ્રહમુક્ત બની શકો તો જીવનમાં શા માટે વધુ ઉદાર, વધુ પૂર્વગ્રહમુક્ત ન બનો?' તરત જ મારી ઉલટતપાસ લેવા માંડી કે 'તમને ચાઈનીઝ વાનગી નથી ભાવતી તો ન સહી, પણ ખાનાર પ્રત્યે-ત્રસ્તિજી, વિરલ કે પૂર્વી ખાતાં હોય તો તમારી આંખના એક ખૂશામાં ઘૃણાનો ભાવ કેમ આવી જાય છે?' લો, ચોરી પકડાઈ ગઈ...હા, ઉદે ઉદે એવો ભાવ હશે...મારો પ્રશ્ન જરા જુદો હતો. જો, જો, રખે ગેરસમજ કરતા કે હું આમ કહીને સ્વભાવ કરી રહ્યો છું. એક વખત રસોડામાં બેઠાં બેઠાં હું ચાઈનીઝ વાનગીઓમાં વપરાતી સામગ્રી વિશે વાંચતો હતો, એમાં એક સૂચના હતી: દસ વરસની નીચેના બાળકો માટે આ હાનિકારક છે! બીજા શબ્દોમાં એના ઉપયોગથી શરીરને નુકસાન તો થવાનું જ છે વળી બધાને એ બધું બનાવવાનો સમય નથી એટલે લારીઓ પર એની જયાફિતો ઉદે છે. એ કેવી રીતે બનાવવામાં આવે છે એની જાજી જાણ આપણને નથી એટલું સારું છે? બધું સ્વચ્છ હોવું જોઈએ માનનારા લોકો ઘરે બદંધું કરવાનો આગ્રહ રાખે! મારો મુખ્ય વાંદ્યો તો અહીંછે-મને જીબના ચટાકા હોય એટલે સાંજે પણ સ્ત્રીઓને માત્ર રસોડામાં પૂરી રાખીને પોતે લહેર કરવી આ કયાંનો ન્યાય? એટલે ઘરપરંપરાગત રીતે થતાં હાંડવા, સેવઉસળ, ખીચડી, દાળઘોકળી, દર્હા સાથે વધારેલાં દાળભાત (આવીજ વાનગીનું નામ છે બિસિબેલેહુલિયાના) આપણો સમય બચાવશે, એ નવરાશની પળોમાં પત્નીઓ, દીકરીઓ, બહેનો, પુત્રવધુઓ અન્ય કામો કરી શકશે. આપણે ભોગે ભાવે માની લીધું કે ખૂબ ખૂબ ભણેલી સ્ત્રીઓ જ ઘરબહારની પ્રવૃત્તિઓ કરી શકે છે -- જેને સામાન્યાઓ કહીને એમની છબિઓને જાંખી કરીએ છીએ. એમને પોતાનામાં રહેલી વિશિષ્ટતાઓ પ્રગટ કરવાની તક તો મળવી જોઈએને?

સ્વતંત્રતા અંગેની મારી કેટલીક માન્યતાઓ ઘડવામાં અસ્તિત્વવાદી વિચારોએ પણ સહાય કરી છે. બીજાઓની સ્વતંત્રતા જૂંટવીને આપણે સ્વતંત્ર થઈએ એ સરાસર અન્યાય છે. ઘણું કરીને આપણે સ્ત્રીઓ, પણત જાતિઓ, લઘુમતિઓ, આદિવાસીઓના અધિકારો પર તરાપ મારીને સુખી થવા મથીએ છીએ, કેટલા સુખી છીએ એ તો ખબર નથી. વૈશાલીની નગરવ્યવસ્થા સચ્ચાઈ રહે એટલા માટે ત્યાંના તે સમયના નાગરિકોએ એને 'નગરવધૂ' બનવાની ફરજ પાડી! મોપાસાંની એક વાર્તમાં મુસાફરી કરતાં સ્ત્રીપુરુષોને સૈનિકો અટકાવે છે, એમાં એક વેશ્યા પણ હતી, સૈનિકો બીજાઓને જવા દેવા દેયા હોય છે, માત્ર પેલી વેશ્યાએ એમનું મનોરંજન કરવા રોકાઈ જવાનું. સમાજે એમ જ માની લીધું કે વેશ્યાને નીતિ શું અનીતિ શું? એને વળી શાની સ્વતંત્રતા? એટલે એણે ભોગ આપી દેવાનો. આ અર્થમાં આપણે બીજાંઓ પાસેથી બધું જૂંટવીને જ જીવન જીવવા માગીએ છીએ અને એવું જીવન શા માટે જીવવું?

અમારી વિદ્યાપીઠમાં અનુસ્નાતક વિભાગોને સ્વતંત્રતા આપવામાં આવી... એટલે એક વિભાગ જે ધોરણો અપનાવે તેનાં કરતાં બીજાં ધોરણો બીજા વિભાગો અપનાવી શકે, કોઈ એકબીજામાં માયું ન મારે, મારી ન શકે, કશુંક ખોટું થઈ રહ્યું હોય તો પણ હતો, આપણે શું? આ વલણ અને ઉદારસીન વલણ વચ્ચે બહુ ભેદ નથી હોતો. જે મોરચો માંડવાનો આવે તે આવા ઉદાસીન વલણ સામે, આને સાચા અર્થમાં સ્વતંત્રતા, સ્વાયત્તતા ન કહી શકાય.

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળ

જાન્યુઆરી ૨૦૦૬

૩૮

22

અત્યારે ધંધી બધી કંપનીઓ બીજાઓ પાસેથી સલાહ લે છે, અલબત્ત બહુ મોટી મોટી કિમતો ચૂકવીને. આવા કોઈ સલાહકારની સેવાનો લાભ લઈને એક કંપનીએ આધુનિકતા અપનાવી.—અમેરિકન મોટેલને અનુસરીને. એ કંપનીમાં ૧૫૦૦ માણસો કામ કરતાં હતા, હવે માત્ર ૪૦૦ માણસો કામ કરશે. એમને પૂછવામાં આવ્યું કે આ માણસો બેકાર બનશે તેનું શું પરિણામ આવશે? બહુજ ઔપચારિકતાથી - અમેરિકન ઠબે ઉત્તર આપવામાં આવ્યો, એ અમારો પ્રશ્ન નથી. અમારે માત્ર નઝી જ જોવાનો. તો નફાતોટાના આંકડે ચાલી રહેલી દુનિયામાં આ સો કરોડની વસ્તીવાળો દેશ કરતો શું? જેમ બને તેમ નોકરિયાતોને છૂટા કરતા જાઓ, ઓછામાં ઓછા માણસો પાસે વધુ સંપત્તિ ભલે ભેગી થતી, ભલે એવો મુક્કીભર શહેરી ધનિક વર્ગ મોજશોખ, અમનયમન કર્યા કરે, એમને જ ધ્યાનમાં રાખીને બધાં આયોજનો ભલે થાય. સમાજના ઉપલા અને ઓછી વસ્તીવાળા દેશના વિકાસ પ્રમાણે ન થાય.

.....

સાવ સીધો સાદો પ્રશ્ન આપણી સામે દસ વરસ પછી પણ આવીને ઊભો રહેવાનો છે...એ આમ જ આ ધરતીનું શોષણ કર્યા કરવામાં આવશે તો પરિણામ શું આવશે? જો ટકી રહેવાનો પ્રશ્ન આવે અને કહેવાતાં પારોઠના પગલાં ભરવાનાં થાય તો શું થશે? સાવ સાદું દૃષ્ટાંત લઈએ...કોલસા વડે શરૂઆતમાં ઊર્જા મેળવી, પછી ડિઝલ, પછી વિદ્યુતશક્તિ, પછી આયુરોજિં...હવે જગતને જો બ્રહ્મજ્ઞાન થાય અને આયુરોજિંના સંભવિત પરિણામોથી સાવધ રહીને સમુદ્રની ભરતી, પવનચક્કી, સૌરઊરોજિંના વિકલ્પ વિચારે અથવા જંતુનાશક દવાઓ, રાસાયણિક ખાતરો ત્યજને સજીવ ખેતી, સેન્ટ્રિય ખાતર તરફ વળે તો? આ પ્રક્રિયાને કઈ રીતે ઓળખાવી શકાય? કાલિદાસે એક વાત સારી કહી હતી--જૂનું છે માટે સારું અને નવું છે એટલે ખરાબ - એવો કોઈ સાર્વત્રિક નિયમ ન સંભવી શકે, વિવેકબુદ્ધિ વાપરીને-પરીક્ષણો કરીને જ જે તે નિર્ણય કરી શકાય. આવતી કાલ છે જ નહીં એટલે આજનો જ વિચાર કરો એ તો નરી સ્વાર્થી અને એટલે જ ભારોભાર હિસ્ક પ્રવૃત્તિ ગણાય.

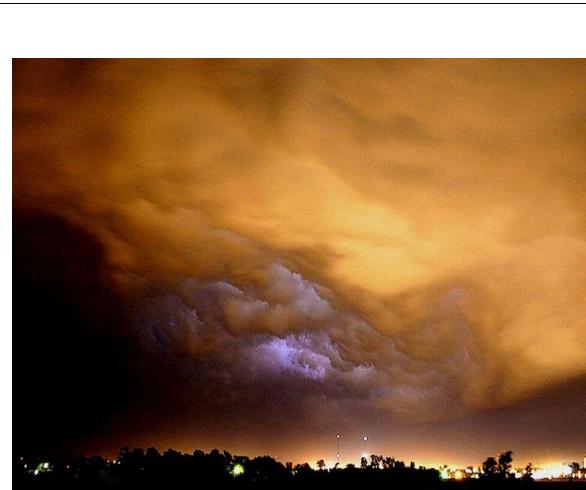
સ્વાભાવિક રીતે હજુ હમણાં જ યુવાવસ્થામાં પ્રવેશેલાઓને કેટલીક બાબતોનો ખ્યાલ ન પણ હોય. પરંતુ નિરંતર એક જિજાસાવૃત્તિ તો હોવી જ જોઈએ. જે છે એ શું છે? શા માટે છે? અને આમ જ શા માટે? આ પ્રશ્નો સતત પુછતા રહેવા જોઈએ....આપણી આદ્રસ વિદ્યાશાખા તો બદનામ છે. એમાં પ્રવેશ મેળવનાર કે એમાં શીખવનાર પ્રત્યે એક તુચ્છકારનો ભાવ દાખવવામાં આવે છે. કેટલાંક તો એમ જ કહે છે કે આદ્રસ એટલે કન્યાશાળા...એમાં ભાષવા બીજું જાય પણ કોણ? આવા વલણ પાછળ એક બે પ્રથમ સૂર રહેવા છે. એક માન્યતા એવી છે કે જેને ગંભીર શિક્ષણ કહેવાય એવું અહીં આપવામાં આવતું નથી. વિજ્ઞાન-ટેક્નોલોજીના વર્ચ્યુસ્ ધરાવતા જગતમાં આવી માન્યતા હોય તે સ્વાભાવિક છે. પણ એક બીજો સૂર પણ આની પાર્થ્બુમાંથી પ્રગટે છે અને તે એ થોડો વધારે ચિત્તાજનક છે...કન્યાઓને વિજ્ઞાનનું શિક્ષણ પચે નહીં એટલે એ સહેલું સહેલું શીખવા આદર્શમાં જાય છે. આમેય સ્ત્રીઓ પહેલેથી જ બદનામ થતી આવી જ છે. પણ હવે તો વિજ્ઞાન-ટેક્નોલોજીની શાખાઓમાંય તેઓ વધુ ને વધુ હિસ્કો પડાવતી થઈ છે, વધુ ને વધુ તેજસ્વી પુરવાર થઈ રહી છે તેનું શું?

આનો બોધપાઠ એટલો લેવાનો કે જ્ઞાન-બુદ્ધિ એ કોઈનો - સ્ત્રીજાતિ કે પુરુષજાતિનો ઈજારો નથી. આનાથી પણ આગળ જઈએ...અત્યાર સુધી આપણે માની લીધું કે બ્રાહ્મજ્ઞ જાતિને વિદ્યામાભિનો સૌથી વધુ અવિકાર. એટલે શરૂઆતના તબક્કે તો કોઈ બીજી જ્ઞાતિની વ્યક્તિત્વ શિક્ષકનો વ્યવસાય અપનાવતી નહોતી, ધીમે ધીમે એ સ્થિતિમાં પરિવર્તન આવતું ગયું અને આપણને પ્રતીતિ થઈ કે બ્રાહ્મજ્ઞ સિવાયની જ્ઞાતિઓવાળા પણ સારા શિક્ષકો હોઈ શકે છે. એવી જ રીતે જ્ઞાતિનો વ્યાપ સમાજના બધા સરોમાં ફેલાયેલો હોવો જોઈએ. 'આદિવાસીઓ કે હરિજનો કે મુસ્લિમો શું ભાષવાનાના?' એવો પૂર્વગ્રહ હવે ધીમે ધીમે દૂર થઈ રહ્યો છે....અને ... જાણીને આનંદ થાય કે આ વરસે (૨૦૦૩માં) એમ.એ.માં સૌથી વધુ ગુણાંક એક મુસ્લિમ કન્યાએ મેળવ્યા છે. એ સમાજમાંથી જેમ જેમ વધુ ને વધુ યુવક-યુવતિઓ શિક્ષણ મેળવતાં થશે તેમ તેમ એમની અને એમના કારણે આપણા સૌના સમૃદ્ધિ બધી રીતે વધતી જશે.

ખતરાવાતી કતરિના

કુદરતના તાંડવ સમી કતરિના અમેરિકાના ન્યૂ ઓર્લિન્સ પર ત્રાટકી તે વખતે કોઈ એ એ ભીખણ ભયંકરતાની હૂબહૂ તસ્વીર ખેંચી. ભય પમાડે અને સાથે વિસ્મય થાય એવી રંગાવલિ પર મુંઘ તો થઈ જવાય!

(Please, please let me know if I am breaking copyright law. If I am, I will promptly remove it from the site when informed)

સાબુ, સાબુ તમારે!
સંપાદન : કિશોર રાવળ

સૌ આજે સેમ પેટ્રોડાને તો ઓળખે છે. એણે ભારતની ટેલિફોન સિસ્ટમમાં અજબ કાયાકલ્પ આણી દીધો છે. ટેઝનોલોજી પરની તેમની હથોટી, સિદ્ધિઓ પર તો આંકન થઈ જવાય જ પણ હું તો વધુ ખુશ હું એક અણાધારી સૂજ પર. અમેરિકાની જેમ ત્યાં પણ સિક્કા નાખીને ચાલતાં ટેલિફોનની વાટ જોઈ હોત તો કદાચ હજુ પણ એ વાત થાળે ન પડી હોત. સિક્કા પારખવાની, ગણવાની વાત તો ઠીક પણ રૂપિયાનું આજનું મૂલ્ય જોતાં સિક્કા કરતાં નોટ પારખવાની અને વપરાયા વગરના પૈસા પરત કરવાના હજાર લફરાંઓમાંથી નીકળી ન શક્યા હોત. એને બદલે નાની નાની હુકાનોમાં મશીનો મૂકી પૈસા આપવા-લેવાનું હુકાનદાર પર છોડી સિસ્ટમ સાવ સાદી અને સરળ કરી નાખી. અને એ ધંધામાં અપંગ માણસોને પ્રથમ તક આપવાનું નક્કી કરી અનેકના જીવનમાં અંધકાર દૂર કરી અર્થ ફેલાવ્યો.

અવનવો માર્ગ

ભાવનગરમાં એક નિશિથ મહેતા માઈકોસાઈન કરીને કંપની ચલાવે છે. એમાં બીજા ઉદ્ઘોગો માટે નાના નાના ઈલેક્ટ્રિકલ કમ્પોનન્ટ્સ બનાવે છે, બહુજ છોક્કસાઈ અને ખંતથી ઊચી કક્ષા જીવનવા એમને ધંધામાં બરકત થઈ છે એટલું જ નહીં પણ કેટલાક ચાંદ પણ મળ્યા છે. એમને એમની ફેફટરીમાં ખોડ ખાંપણવાળા, લૂલા, લંગડા, બહેરા, મૂંગા માણસોને કામ આપવાનું શરૂ કર્યું. જેને જીવનમાં હતાશા સિવાય બીજું કશું નહોતું એમને આ સંસ્થામાં કામ મળતાં સમાજમાં તેમનું માન અને મોભો પણ વધ્યાં. અપરિણીતને સાથીઓ મળી ગયા, કુટુંબમાં એમનો અવાજ સંભળાવા લાગ્યો અને બદલામાં નિશિથભાઈને ધારી નહોતી એટલી કામની ચીવટ અને નિયમિતતા મળ્યાં. મોડાં પડવા કોઈને ઠપકો આપવો જ ન પડે. ઊચા દાદરાઓ ગમે તેમ ચીરી સમયસર કામ શરૂ કરી દે. આંધળાઓ ત્યાં કામ કરી શકે એટલે તેને માટે ખાસ સાધનો રચી એમને પણ રત કર્યા. ભારે અવાજવાળા મશીનો પર બહેરાઓને મૂકી દીધાં!

તેમના દીકરાને ટેનિસનો બહુ શોખ એટલે ટેનિસના કોચને બહારથી અવારનવાર બોલાવી કામ કરતાં માણસોને કોઈ ખર્ચ વગર ટેનિસ રમતા શીખવા પ્રેર્યા.

હોનારતમાંથી ઊગેલું બોધિવૃક્ષ

હમણા 'જન્મભૂમિ પ્રવાસી'ના એક અંઅકમાં (૬ નવેમ્બર ૨૦૦૫) મીરા ભહુ 'વિકટ્યોને જીવવાની દિશા ભણી'માં એક વાત લખી છે એમાંથી એક જ ફકરો અછી મૂકીશ. વાતના સંકલન માટે જરા, જરાક જ, ફેરફાર કર્યા છે!

તાજેતરમાં મુંબઈમાં ભારે વરસાદ વખતે ખાસ્ટકની થેલીઓએ જે રીતે હોનારતને વધુ ભયાનક બનાવી દીધી તે જોઈને મુંબઈગરાઓ પાઈ ભણ્યા છે.

મહારાષ્ટ્રના મુખ્ય પ્રધાન ખાસ્ટકની થેલીઓના ઉપયોગ પર પ્રતિબંધ લાવવા વિચારી રહ્યા છે. વેપારી માનસ ધરાવનારા નજીપ્રેમી ધંધાદારીઓ તો આનો વિરોધ કરશે જ પરંતુ ઠંડક પહોંચે તેવા સમાચાર છે કે લોકોએ પોતે જ ખાસ્ટકનો વપરાશ બંધ કરવાની શરૂઆત કરી દીધી છે. ફળ-શાકભાજ વેચનારાએ કપડાં, શાશ્વત, તાલપત્રીની થેલીઓમાં માલ પહોંચાડવાનું આરંભી દીધું છે. શાકભાજ વેચનારા ફેરિયા તો કહે છે કે આ નવો પ્રતિબંધ અમારા માટે ઉપકારક છે, કારણકે એમને રોજ ચાણીસ રૂપિયા તો ખાસ્ટકની થેલી પાછળ ખરચવા પડતા હતા. પ્રતિબંધ મૂકાય તો તો વેપારીઓને પાંચ હજાર અને ધરાકને એક હજારનો દંડ થવાની વકી છે ... સામાજિક જીવનમાં પરસ્પર જેટલો હિતવિરોધ ઓછો થતો જશે, તેટલું સામાજિક જીવન વધુ સરળ બનશે. આ નવી દિશા પકડવા યુવા પેઢીએ અભિક્રમ લઈ જીવન બદલવું પડશે.

લો-ટેક પ્રશ્નના હાઈ-ટેક ઉપાય

અમારો મિહિર અવારનવાર કામ માટે અમેરિકાથી ભારત જાય છે અને ત્યાં જઈ નવું નવું ખોળી કાહે છે. એક બે એની પાસેથી મળેલી વાતો કરું. આપણે જાણીએ તો છીએ કે આજે શિક્ષકોને નિશાળમાં ભણાવવાને બદલે ટ્રયુશન આપવામાં વધુ રસ હોય છે. મહિને હજાર હજાર રૂપિયાના ટ્રયુશનો અપાય છે અને એને હજાર કરવા માબાપો ગમે તેમ કટિબદ્ધ થાય છે-પરવર્તે કે નહીં.

૧.૦ મિહિર દક્ષિણ ભારતમાં ગયો ત્યાં કોઈએ નવો નુસખો કાઢેલો. ટીવી અને કમ્પ્યુટરની કંઈ એવી સિસ્ટમ રચી કે ઘર બેઠા ટીવી ઉપર વિદ્યાર્થીઓને જુદા જુદા વિષયોમાં ટ્રયુશન મળે અને ખાલી મહિને સો રૂપિયાના ખર્ચે! પૈસા કેવી રીતે ચાર્જ કરે તે તેમની સિસ્ટમ મને પૂરી સમજાડી નથી, પણ સિસ્ટમ સરસ ચાલે છે!

૨.૦ ડ્રિપ ઇરિગેશન' ટીપે ટીપે ખેતી કરવાની પ્રથા ઈજરાઈલમાં રચાણી. બધી ખેતી માટે પાણીના ધોઘ જોઈતાં નથી. જુદી જુદી ખેતી માટે જમીન અમુક ઈન્ચની ઊંડાઈ સુધી ભીની રખાય એટંબું જ જોઈએ. જ્યાં પાણીની તંગી હોય ત્યાં પાણી વેડફંકું ન પરવે. ઈજરાઈલમાં તો ૧૯૬૦ના દાયકામાં ઈલેક્ટ્રોનિક્સ વાપરી ઉકેલ લાવવામાં આવ્યો હતો. જમીનમાં અમુક ચોરસ વિસ્તારમાં સેન્સરો મૂકેલા અને ખેતર માથે પાણીની ઝરનાર માટેની સ્થિરાનું સેન્સર સેન્સર માલબ થાય કે પૂરતી સપાટી ભીની નથી એટલે પાણી છંટાવાનું શરૂ થાય. જોઈએ એટલી ઊંડાઈ સુધી ભેજ પહોંચે એટલે પાણી બંધ. પરિણામે ઘારતા હતા એથી દસમા ભાગનું પાણી વાપરી પૂરો પાક ઉપજાવતાં.

એ સેન્સર, પાણીની પાઈપો, એ બધા માટે વીજળી એ ભારતના ગામડાંઓ માટે નાની સૂની વાત નથી. પણ મિહિરે જોયું કે કોઈએ 'સાખુ' (સામાન્ય બુદ્ધિ) વાપરી સહેલો તરીકો શોધી કાઢ્યો. ખેતરમાં લાકડીઓના ડાંડા ખોડી ઉપર લટકાવી ખાસિટકની થેલીઓ. થેલીમાં ભરે પાણી અને નીચે પાણ્યાં કાણાં. ધીરે, ધીરે, ટીપે, ટીપે પાણી ટપકતું જાય અને જમીનને ભીની રાખે. ઈલેક્ટ્રોનિક્સ જેવી ચોકસાઈ નહીં પણ તે છતાં પાણીના વપરાશમાં મોટો કાપ પારી શકાયો અને સરસ પાક ઉતારવાનું શક્ય બન્યું.

કેસુદે સરદારજની મારેલી એન્ટ્રી!

ઇન્ટરનેટ ઉપરથી)

એક સરદારજી કરોડપતિ બનવા 'કૌન બનેગા કરોડપતિ'માં ભાગ લેવા ઉપડ્યા. એક કરોડ રૂપિયા બનાવવા અમુક પ્રશ્નોના સાચા જવાબ આપવા જરૂરી હતા. દરેક પ્રશ્ન માટે ચાર જવાબોમાંથી એક પસંદ કરવાનો હતો.

પ્રશ્ન ૧ : એક સદીનું યુદ્ધ કેટલાં વર્ષ ચાલ્યું?

૧. ૧૧૬

૨. ૮૮

૩. ૧૦૦

૪. ૧૫૦

સરદારજી કહે, "છોડો ઈસ કો"

પ્રશ્ન ૨ : ક્યા દેશમાં 'પનામા હેટ' બનાવવામાં આવે છે?

૧. બ્રાહ્મિલ

૨. ચિલે

૩. પનામા

૪. ઈક્વાહોર

સરદારજીએ યુનિવર્સિટીના વિદ્યાર્થીઓની મદદ માણી!

પ્રશ્ન ૩ : રશિયામાં 'ઓફ્ટોબરની કાન્ટિ' ક્યા મહિનામાં ઉજવાય છે?

૧. જાન્યુઆરી

૨. સપ્ટેમ્બર

૩. ઓક્ટોબર

૪. નવેમ્બર

સરદારજીએ પ્રેક્ષકો પાસેથી મદદની યાચના કરી.

પ્રશ્ન ૪ : ઈંગલેન્ડના ચોથા જ્યોર્જનું પોતાનું નામ શું હતું?

૧. એડર

૨. આલ્બટ

૩. જ્યોર્જ

૪. દલસુખ

સરદારજી કહે, "શાયદ દલસુખ સુના હે ઐસા કુછ કુછ લગતા હે, લેટિન કાર્ડ ઉઠા સકતા હું?"

પ્રશ્ન ૫ : કયા પશુ પક્ષી ઉપરથી મૃશાંત મહાસાગરના કેનેરી ટાપુઓનું નામ પાડવામાં આવ્યું છે?

૧. કેનેરી પક્ષી

૨. કાન્ગારુ

૩. ગલૂડિયાં

૪. ગોદર

કપાળે સરદારજીને પસીનો નીતરી ગયો

પ્રશ્ન ૬ : ખાસ્ટિકના તાજમહાલ કયા દેશમાં બને છે?

૧. ખાલિસ્તાન

૨. યુ.એસ.એ.

૩. ભારત

૪. જ્યાન

સરદારજી કહે કે, 'જપાન સબ કુછ બના સકતા હૈ. લેકિન સચ્ચા તાજ છોડ કે લોગ પિલાસ્ટિક કા ક્ષું લેતે હે વો સમજમે નહીં આતા. યે અપની બાત નહીં અગર ભિશિનરી કી બાત પૂછું તો ખાલિસ્તાન બસ ખાલિસ્તાન'

પ્રશ્ન ૭ : ચોથી જુલાઈએ અમેરિકામાં સૌ ફરકાવે છે તે અમેરિકન વાવટા ક્યાં બને છે?

૧. અમેરિકા

૨. શ્રી લંકા

૩. ચીન

૪. ઈરાન

સરદારજી કહે કે, "યૂ.એન." મેં સબ ધજા હૈન. પર અપની લાઈન કી બાત નહીં હૈ. મુજે માફ કર દીજિયે."

હવે જનાબ, તમારે સાચા જવાબો જાણવા છે? તો આ રહ્યા. સરદારજીની મૂંગવજા અસ્થાને કષી શકાય ખરી?

પ્રશ્ન ૧ : ઇન્ગ્લેન્ડ અને ફાન્સ વચ્ચેની સો વરસની લડાઈ ૧૩૩૭થી ૧૪૫૩ સુધી, એટલેકે ૧૧૬ વર્ષ ચાલી.

- પ્રશ્ન ૨ : પનામા હેટ ઈફ્વારોરમાં બની.
- પ્રશ્ન ૩ : ઓફિટોબરની કાંતિ નવેમ્બરમાં ઉજવાય છે.
- પ્રશ્ન ૪ : કિન્ગ જ્યોર્જનું નામ આલ્બર્ટ હતું અને ૧૮૮૬માં બદલાવી નાખેલું. દલસુખ નાયક હજુ અમદાવાદમાં ભણતા હતા.
- પ્રશ્ન ૫ : ગલૂડિયાં. કેનેરી ટાપુઓને લેટિનમાં 'ઇન્સ્યુલારીઆ કેનેરીઆ' કહે છે એનો અર્થ છે 'ગલૂડિયાંનો ટાપુ'
- પ્રશ્ન ૬ : અલબત્ત, યૂ. એસ. એ. ઉલ્હાસનગર સિન્ધી અસોસિએશન!
- પ્રશ્ન ૭ : ચીન. અહીંના રેસ્ટોરન્ટમાંથી ઓર્ડર ચીન જાય અને ત્યાંથી બનાવેલા પિલા કે હેમબર્ગર ગરમાગરમ અહીં લાવી કેમ પીરસવા તેની શોધ ચાલી રહી છે. સફળ થાય તો અહીંની ફાસ્ટફૂડ ઇન્ડસ્ટ્રીમાં આઉટસોર્સિંગ ગઝબનું ઊપડે.

મનમાનીતી

My first Mister

જેન, જેનિફર, જે કહો તે, સૌણ વર્ષ હમણાં જ પૂરા કરી બેઠેલી અને છિન્નભિન્ન થઈ ગયેલી છોકરી છે. છિન્નભિન્ન થઈ જવાનું કારણ તેનાં માબાપના છૂટાછેડા પછી, મા અને અપર બાપ સાથે રહેવું પડતું હતું. ન મન સ્વીકારે નવા બાપને, ન મનને ગમે અપર બાપ પર લહુ થતી મા, ન બધાર ક્યાંય શાતા મળે એવાં મિત્રો. એ યાતનામાંથી ભાગી છૂટવાના એની પાસે બે માર્ગ હતા. એક તો એ કે મોં પર જ્યાં જ્યાં શક્ય હોય તે ભાગને વીધાતી જીણાં જીણાં આભૂષણો ચોટો. બીજો હતો તેના વહલાં દાદીમાની કબર આગળ જઈ આપોટે અને દાદીમા સાથે કલાકો સુધી વાતો કરે. કોઈ એક મોતી, મણકા, કીરિયાં બોરિયાં વેચવાની દુકાનમાં કામ કરતી અને ક્યારે મા અને અપરબાપથી મુક્ત થઈ જુદા રહી શકાય તેના સપનાં જોતી.

એમાં એ દુકાનમાંથી ચોરી કરે છે, ચોરી નાનીશી અને એમાં તો નથી પકડાતી પણ ધરાકોની હાજરીમાં હવા બગાડવા બદલ ફારગતી મળે છે. યાતના વધી. અહીં તહીં ભટકી કોઈ બીજી દુકાનમાં જોબ માટેના ચક્કરોમાં પડે છે.

પચાસેક વર્ષનો રે, રેમન્ડ, એક અફલાતૂન, ઝેન્ટલમેન્સ ફ્લોરિંગ સ્ટોરનો માલિક છે. બધાર જાહેરાત હતી 'વોન્ટેડ વર્કર્સ'. ઝેન અંદર જાય છે.. દુકાનમાં આંટો મારતી ઝેન બીજા સોફિસ્ટિકેડ ધરાકોની નજરે આવે છે. એ લોકો આ જવેરાતના જગમગાટવાળો ચહેરો જોઈ ભડકે છે. રેનું ધ્યાન જતાં બહુ સલુકાઈથી દુકાન છોડી રે તેને બીજે તશરીફ લઈ જવા સૂચ્યવે છે. "તમારી દુકાનમાં મને જોબ મળે ખરો?" એમ પૂછતાં રે તેને બે વાર નખશિખ નિહાળી કહે છે, "જો દીકરી, ઘરે જા. આ મોં પરના દીવાબતી ઓછા કર. યું આર અ પ્રેટી ગર્લ પણ જરા સૌચ્ય, આંખ ઢરે તેવી થઈને આવ પછી વાત કરીએ."

ઘરે જઈ આભૂષણો ઉતારી, રંગોના ફુવારા જેવાં, ભડકામણાં કપડાં બદલી એ દુકાનના વાતાવરણમાં ભળી જાય તેવાં કપડાં પહેરીને ફરી રેને મળવા જાય છે. રેને આ ઝેન પહેલાં કરતાં વધુ પસંદ આવતાં, દુકાનમાં પાછળના ભાગમાં માલની ગોડવણી કરવાના કામમાં લગાડી હે છે અને બહુ કડક સૂચના આપે છે કે ધરાકની નજરે બહુ ન અવાય તેમ કામ કરવું.

અહીં બસે વચ્ચે ઉમ્મરના ફેર છતાં, એક અવનવી દોસ્તી સર્જય છે. વર્ષો પહેલાં રેનો ડિવોર્સ થયેલો અને એના આધાતમાં દૂબકાં ખાતો રે એકલવાયું, અટૂલું જીવન ગાળતો અને એ એના હંગમાં તરફદિયાં મારે અને ઝેન પોતાના આગવી હંગમાં! અને બસે એક બીજાના જીવનમાં કરી અજબ પલટો લાવે છે.

રેનાં પ્રશ્નોથી ઝેનને પોતાની મા, અને અપર બાપ પણ વધુ સમજાય છે. દાદીમા સાથે કેમ વાત થાય તે ઝેન રેને શીખડાવે છે... અને વિસ્મય સાથે સંતોષ પમાડે તેવો અંત જોશો તો મજા આવી જશે. કદાચ આપણે આજની બીજી પેઢીને નિરખવાની દૃષ્ટિ પામીએ એમ પણ બને!

હમણાં હમણાં લાગે છે કે આપણી ફિલ્મોની પટકથા, સ્ક્રિપ્ટ, લખવાવાળા જૂના જોગીઓ એક સાથે ક્યાંક ફરવા ઉપરી ગયા છે અને એમની ગેરહાજરીમાં એમના જૂનિઅરોએ તક જડ્પી સ્ક્રિપ્ટ લખવા માંડી છે. કારણ? કારણ એ કે એકસામટી બે ત્રણ ફિલ્મો જોતાં લાગ્યું કે એમાં વાર્તા અને વાર્તાલાપનું સંકલન જરા ભણેલા ગણેલા, વિચારકો કરી રહ્યા છે. 'પરિષીતા', 'સરકાર' અને 'વીર ઝારા'એ જરા મનમાં આશા જગાડી કે ભાંગવાડીના ચાંપલા ડાયાલોગોમાંથી હવે આપણો ઉદ્ધાર થાય એમ શ્રદ્ધા જાગે છે. ફિલ્મ એટલે દૃષ્ય વાર્તાઓ. વિચારશીલ વાર્તાકારો આપણને ગળે ઉત્તરે એવી કથાઓ સર્જ શકે, આપણને જીવનમાં મળતા રહે છે તેવા પાત્રો સર્જ શકે છે.

હવે 'અમે તો ખાલી ઈજિલશ મૂવીઓ જ જોઈએ છીએ' એમ નાકનું ટીચું રાખવાની જરૂર નહીં રહે!

બેંગન-પૌંઅા

કોકિલા રાવળ

સામગ્રીઓ

કમ પ્રમાણ માપ સામગ્રી

૧ કપ પૌંઅા
૫ કપ રીગણાંના ઢુકડા, (છાલ કાઢીને)

૧ કપ કાંદાના ઢુકડા
૧ ચમચી આદુ, વાટેલું
૨ લીલાં, સમારેલાં મરચાં
૧ ચમચી મીઠું
૧ ચમચી સાકર
૧ ચમચી લીખુનો રસ
૧ ટેમેટાના ઢુકડા
૧/૨ કપ જીણી સેવ

૫ ચમચા તેલ
૧/૨ ચમચી રાઈ
૧/૨ ચમચી જીરું
૧/૮ ચમચી લીંગ
૧ સુંક વધારનું મરચું
૧/૪ ચમચી હળદર

રીત

૧. પૌંઅને ચારણીમાં ચાળી, ધોઈ અને કોરા કરવા મૂકી.

૨. રીંગણાની છાલ કાઢી અરધા ઈંચના ટુકડા કરો. પાણીમાં અરધો કલાક રહેવા દો.

૩. મોટા પેનમાં તેલ ગરમ કરો. તેમાં રાઈ, જીરું, સૂકું મરચું અને હુંગ નાખી વધાર કકડાવો. પછી અંદર કાંદા નાખી એક મિનિટ માટે સાંતળો. પાણીમાંથી કાઢી રીંગણાં અંદર નાખો. અને હળદર, ૩/૪ ચમચી મીઠું નાખો. ટાંકણું બંધ કરી ધીમે તાપે ચડવા દો.

૪. પાંચ મિનિટ પછી હલાવી, આદુ, અરધાં લીલાં મરચાં, અરધાં ટમેટાના ટુકડા નાખી ફરી ટાંકીને ચડવા દો. બીજી પાંચ મિનિટ પછી ૨ રીંગણાં ચરી ગયા છે કે નહીં તે ચકાસો. રીંગણાં ગળી જાય ત્યાં સુધી ચડવા દો. ૩/૪ ચમચી સાકર નાખો. પછી ધોયેલાં પૌંઅમાં, ૧/૪ ચમચી સાકર, ૧/૪ ચમચી મીઠું અને લીલું નાખી મિક્સ કરો.

૫. ઉપર દેખાવ માટે બાકીના ટમેટા, મરચાં અને કોથમીર છાંટો. પીરસતી વખતે બારીક સેવ ભભરાવો.

વાચકો કહે છે

amit pisavadiya

i watch KESUDA.com , I really like it very much. I have interest in Gujarati poems,novels and short stories. I downloaded PDF files and read them all. It's very nice and enjoyable. This is to say thank you.

Himanshi Shelat (Valasad)

Thanks for the book Ame Bhanvagar-naan. Interesting in its subject matter and style, it is extremely enjoyable. Congratulations!

Ramesh Kajaria (NJ)

Many thanks for your'ame bhAnavagaranA^'. I just finished reading it and enjoyed most of the stories. It seems you have a good number of childhood and boyhood memories that have been woven into the stories in a poignant way that is reflective of your desire to inform and entertain the reader. You have a superb command of the Gujarati language to make matters narrative in order to paint a word picture. That mastery of the language is commendable for an engineer.

Please write more from your experiences in the US and you will have more to please your readers.

Every story is a short one in true sense of the word and conveys a message that touches some corner of a reader's psyche.

It was a sheer pleasure to read so many Gujarati stories since I left India in 1971.

સુચિ

કલા	Happy New Year to you all	Jyoti Bhatt	૧
	કોઈ ગામને પાદર	જ્ય આલગિયા	૧
	Photograph	દર્શના મહેતા	૨
	California Poppies	Alf Fengler	૨
કવિતા	શબરીનાં બોર	કોકિલા રાવળ	૩
	ગજલ- એ અવરથા હતી!	રાજેન્ડ્ર શુક્રલ	૪
	રંગભેદ	અનિલ જોશી	૪
	શબ્દમુદ્રા	પદ્મા નાયક	૫
	શું છે આ...?	હરિદૂષણ વ્યાસ	૬
	એ લોકો અને હું	વિપિન પરીખ	૬
	પાછો સાંભરં	પંકજ ભહ	૬
	નદી અને કન્યા	ડૉ. સિલાસ પટેલિયા	૭
	નજરું નાખી આધા આભલે	પ્રિયકાન્ત મણિયાર	૭
	ધ્વાન રાખું હું	અંકિત ત્રિવેદી	૭
	ઓસરતા અજવાણે	ચન્દ્રેશ ઠાકોર	૮
મારો મમરો	રામનો રૂમાલ અને બીજી વાતો	કિશોર રાવળ	૯
વાતીં	કન્સલ્ટન્ટ	કિશોર રાવળ	૧૦
	જીવણો અને ગુલાબી ગવન	ડૉ. પ્રહૃષ્ટ દેસાઈ (સુરત)	૧૩
	અદ્વિતીય-શરિફાને શિરીષના પત્રો	શિરીષ પંચાલ	૧૮
	ખતરાવાલી કતરિના		૧૯
	સાબુ, સાબુ તમારે	કિશોર રાવળ	૨૦
	કેસુએ સરદારજીની મારેલી એન્ટ્રી!		૨૨
	મનમાનીતી		૨૪
વાનગી	બેંગન-પૌંઅા	કોકિલા રાવળ	૨૫

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક
કિશોર રાવળ

જાન્યુઆરી ૨૦૦૬ ૩૮

૩૩

| વાચકો કહે છે |

| ૨૬ |